

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО БУДИНОВА И ЧАПРАЗОВ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 12567/13)

*Тази версия е коригирана на 4 март 2021 г. съгласно правило 81 от
Правилника на Съда*

РЕШЕНИЕ

Чл. 14 (+ чл. 8) • Дискриминация • Личен живот • Неизпълнение от страна на националните съдилища на позитивното задължение за защита на жалбоподатели от ромски произход във връзка с дискриминационни изявления, направени от лидер на политическа партия • Приложимост на чл. 8 при отрицателно въздействие на изявленията, достигащ „определено ниво“ или „праг на суровост“, като се вземат предвид характеристиките на групата, съдържанието на изявленията и формата и контекста • Липса на справедлив баланс между конкуриращите се интереси, с оглед практиката на Съда

СТРАСБУРГ

16 февруари 2021 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

16/05/2021

Това решение ще стане окончателно при условията на чл. 44 § 2 от Конвенцията. Може да бъде предмет на редакционни промени.

По делото Будинова и Чапразов срещу България,

Европейският съд по правата на човека (Четвърто отделение), заседаващ като камера в състав:

Тим Айке (Tim Eicke), *председател*,
Армен Арутюнян (Armen Harutyunyan),
Жорж Раварани (Georges Ravarani),
Габриеле Куцко-Щадлмайер (Gabriele Kucsko-Stadlmayer),
Джолиен Шукинг (Jolien Schukking),
Ана Мария Гера Мартинс (Ana Maria Guerra Martins) съдии,
Майя Русева (Maiia Rousseva) *съдия ad hoc*,

и Илзе Фрайвирт (Ilse Freiwirth), *заместник-секретар на отделението*,

Като взе предвид:

жалбата (№ 12567/13) срещу Република България, подадена в Съда на основание чл. 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от двама български граждани, г-жа Кремена Гошова Будинова и г-н Васил Стоянов Чапразов („жалбоподателите“), на 7 февруари 2013 г.;

решението производството по това дело да се проведе едновременно с това по делото Бехар и Гутман срещу България (№ 29335/13);

решението за уведомяване на Българското правителство („Правителството“) за оплакванията относно твърдяната неспособност на българските власти да предоставят на жалбоподателите правна защита във връзка с различни публични изявления на г-н Волен Сидеров по отношение на ромите в България и да обяви останалата част от жалбата за недопустима;

становищата, представени от Правителството, и становищата в отговор, представени от жалбоподателите;

писмените коментари, представени от две неправителствени организации, Гръцкия хелзинкски наблюдател и Европейския център за правата на ромите, на които е дадено разрешение да встъпят в делото като трети страни,

Като отбелязва оттеглянето от делото на г-н Йонко Грозев, съдията, избран по отношение на България, и последвалото решение на заместник-председателя на отделението да посочи г-жа Майя Русева за съдия ad hoc,

След закрито заседание, проведено на 15 декември 2020 г.,

Постанови следното решение, прието на същата дата:

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Делото се отнася основно до оплакване по чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията, че чрез отхвърляне на иск, подаден от жалбоподателите - български граждани от ромски етнически произход - съгласно антидискриминационното законодателство, с който те искат съдебно разпореждане срещу известен журналист и политик, да бъде принуден (а) да се извини публично за редица публични изявления, за които се твърди, че създава негативен стереотип за ромите в България по груб начин и (б) да се въздържа от такива изявления в бъдеще, българските съдилища не изпълняват позитивното си задължение да гарантират зачитане на „личния живот“ на жалбоподателите.

ФАКТИТЕ

2. Жалбоподателите са родени съответно през 1970 г. и 1945 г. и живеят в София. Те се представляват първоначално от г-жа М. Илиева, адвокат, практикуващ в София и към онзи момент работеща за Български хелзински комитет, а след това от г-жа А. Качаунова, също адвокат, практикуващ в София и работещ за този комитет, и от г-н К. Кънев, председател на Комитета. На 15 януари 2016 г., тогавашният председател на Пето отделение разрешава на г-н Кънев да представлява жалбоподателите във всички висящи и бъдещи дела, в които той е назначен да действа лично като техен представител (правило 36 § 4 (а) в края на Правилника на Съда).

3. Българското правителство се представлява от правителствения агент г-жа И. Станчева-Чинова от Министерство на правосъдието.

I. ПРЕДИСТОРИЯ ПО СЛУЧАЯ

4. „Атака“ е българска политическа партия, основана през април 2005 г. На парламентарните избори, проведени на 25 юли същата година, партията получава 8,14 % от подадените гласове и печели двадесет и едно от двеста и четиридесетте места в Народното събрание на България. На парламентарните избори, проведени през 2009 г., партията получава 9,36 % от подадените гласове и отново печели двадесет и едно места. На парламентарните избори, проведени през 2013 г., партията получава 7,30 % от подадените гласове и печели двадесет и три места. На парламентарните избори, проведени през 2014 г., партията получава 4,52% от подадените гласове и печели единадесет места. На парламентарните избори през март 2017 г. „Атака“ участва като част от коалиция от три партии, „Обединени патриоти“, която получава 9,31% от подадените гласове. „Атака“ печели осем от двадесет и седемте места на коалицията. През май 2017 г. „Обединени патриоти“ влиза в коалиция с ГЕРБ – политическата партия, която в онзи момент има най-голям брой места в парламента – и сформира съвместно правителство с нея; „Обединени патриоти“ получава три министерски позиции, като една от тях е определена за „Атака“. На изборите за Европейски парламент през май 2019 г. „Атака“ получава 1,07% от подадените гласове и не печели места. „Атака“ притежава собствен телевизионен канал, който, както изглежда, редовно излъчва програма, която атакува етническите малцинства и чужденците (вж. параграф 36 *in fine* по-долу).

5. Лидерът на партията, г-н Волен Сидеров, е народен представител на „Атака“ от 2005 г. Преди това работи като журналист: в началото на 90-те години е главен редактор на ежедневника „Демокрация“; след това, в началото на 2000-те, води рубрика в ежедневника „Монитор“, а по-късно е водещ на ежедневното предаване „Атака“ в ефира на телевизионния канал СКАТ. През септември 2006 г. се кандидатира за президент на президентските избори, проведени през същия месец. Печели второ място на първия тур от изборите, като получава 21,5% от подадените гласове, но на балотажа губи от спечелилия президент, г-н Георги Първанов, с 24,05% към 75,95%. През февруари 2011 г.

г-н Сидеров отново обявява кандидатурата си за предстоящите президентски избори. В първия тур на гласуването, което се провежда на 23 октомври 2011 г., получава 3,64% от подадените гласове. След парламентарните избори през 2017 г. (вж. параграф 4 по-горе) г-н Сидеров става председател на парламентарната група „Обединени патриоти“, но през юли 2019 г. е отстранен от този пост и е изключен от парламентарната група, заедно с още двама народни представители на „Атака“. Въпреки това „Атака“ запазва министерския си пост в коалиционното правителство (вж. параграф 4 по-горе).

6. Жалбоподателите описват „Атака“ като „ксенофобска партия“ и твърдят, че по време на кариерата си като журналист и политик г-н Сидеров системно се занимава с крайна антимащинствена пропаганда посредством своите книги, статиите си във в. „Монитор“, а след това и чрез телевизионната си програма, която на практика е превърнал в своя политическа платформа.

7. Допълнителна информация относно дейностите и политическите позиции на „Атака“ може да бъде намерена в Караахмед срещу България (№ 30587/13, §§ 7-27, 24 февруари 2015 г.).

II. ПРОИЗВОДСТВО ПО ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ ОТ 2003 Г.

8. През януари 2006 г. жалбоподателите и шестнадесет други лица, както и шестдесет и шест неправителствени организации, завеждат дело срещу г-н Сидеров съгласно чл. 5 от Закона за защита от дискриминация от 2003 г. („Законът от 2003 г.“ – виж параграф 22 по-долу). Те твърдят, че редица публични изявления на г-н Сидеров представляват тормоз и подбуждане към дискриминация срещу роми, турци, евреи, католици и сексуални малцинства. Жалбоподателите твърдят, наред с другото, че всеки от тях – като член на малцинство – е бил лично засегнат от тези изявления; също така те основават иска си срещу г-н Сидеров на чл. 32, ал. 1 от Конституцията (вж. параграф 19 по-долу), като отбелязват, че той осигурява защита срещу посегателство върху достойнството на човека.

9. Софийски районен съд разделя делото на осем отделни дела въз основа на специфичните видове дискриминация, твърдени от всяка група ищци. Делото на двамата жалбоподатели, които са роми, работещи като журналисти и често отразяват въпроси, свързани с ромската общност, се отнася до изявления, направени от г-н Сидеров по отношение на ромите.

А. Изявления на г-н Сидеров, разглеждани делото на жалбоподателите

10. В иска си жалбоподателите поддържат, че редица изявления, направени от г-н Сидеров в неговата телевизионна програма, в интервюта, речи и в негова книга, представляват тормоз и подбуждане към дискриминация срещу хора от ромски етнически произход. Жалбоподателите искат да се издаде съдебно разпореждане срещу г-н Сидеров, която да го задължи да спре да прави такива изявления и да възстанови предишното положение, като се извини публично за своите изявления.

11. Жалбоподателите се позовават по-конкретно на следните изявления на г-н Сидеров (подредени в реда, в който фигурират в исковата молба):

1 юни 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Циганският терор“)

„... Умря, издъхна, почина професор [С.К.]. Човекът, който беше пребит след терористично нападение на циганска банда над мирно стоящи в своето собствено заведение и веселящи се българи. ...

... Този учен, български, известен, авторитетен, ползващ се с изключително добро име в научните среди, беше убит като куче от банда озверели цигани. Предумишлено, съзнателно, садистично ...

... Целият този геноцид, който се оказва върху българската общност в квартал „Захарна фабрика“. Геноцид, произведен от една циганска етническа група. В България се извършва расова, етническа дискриминация срещу българи от страна на циганския етнос. ...”

4 юни 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Циганският терор“)

„... Банда цигани, над 80 на брой, извършиха терористично нападение над няколко българи, които празнуваха абитуриентската вечер на един от живеещите в квартала човек. В хода на нападението хората са били пребити; един от тях е починал. 53-годишен университетски професор по история, [С.К.], почина вследствие на отвратителен, садистичен побой. Оказва се, че проблемът не се ограничава само до „Захарна фабрика“. Това е проблем за цяла България. Получавам информация за подобни случки от всички части на страната. Някои от историите са ужасяващи, а хората казват, че живеят в такъв страх, че не смеят дори да се оплачат в полицията, защото тя няма да направи нищо по въпроса. Получих информация от село Мечка близо до Плевен. И преди съм говорил за това село – там през 2000 г. [П.Т.] бе убит в собствения си двор. До ден-дневен убийците на този човек не са заловени, не са осъдени. Те са от циганите в циганския квартал на селото. След този случай се оказа, че не само това убийство не е било разследвано – хората от селото ми казват, че има още седем такива случая. Днес те живеят в страх, който може да се сравнява единствено със страха на хора, които живеят под чужда окупация, треперейки всеки ден за живота и имуществото си. ...“

7 юни 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Циганският терор“)

„... И циганският терор над българите расте буквално всяка седмица. ...

... Това показва, че властите отказват да се разправят с циганския терор. Това е огромен проблем за България. И аз ви казвам, че ако властите продължават да отказват да се справят с проблема, след две-три години, или пет, циганският терор ще се превърне в най-големият проблем за България. Но тогава ще бъде твърде късно, защото българите ще са се организирали сами и ще са отговорили на насилието с насилие. ...

РЕШЕНИЕ БУДИНОВА И ЧАПРАЗОВ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

... Много добре си помислете, ако „Еврором“ влезе в парламента, каква още по-голяма протекция ще получат терористите от циганските гета? Защото това, което те осъществяват, е организиран терор срещу българите. На този терор трябва да се сложи край. На този терор трябва да се даде отпор. И аз се кълна, че по този въпрос се работи. Работят усилено българи, които вече не могат да търпят сънародниците им да бъдат тероризирани и ще направят всичко по силите си това да спре. ...“

8 юни 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Циганският терор“)

„... Няма град, няма селище в България, които да не са пострадали от цигански терор. ...

... Искам да ви кажа също, че въпросът с циганския терор може да бъде разрешен със справяне ... генерално справяне с това население, като то бъде поставено там, където му е мястото. То трябва да работи, да се научи да спазва законите, да се научи да спазва своите задължения, да плаща своите такси и данъци. ...“

14 юни 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Циганите убийци на професор [К.] са на свобода“)

„... Циганският терор в България продължава. Циганският терор в България никога не е спирал. Нещо повече, това вече се признава и от международни проучвания, които показват, че по-голямата част от престъпленията в страната – над 30% – се извършват от цигани. В същото време тази етническа група представлява едва 5% от общото население. Така че ние, българите, сме подложени на тотален цигански терор. Всеки ден, всеки час, във всяко кътче на България. ...

... Уважаван български учен беше убит по садистичен, варварски начин от банда цигани. ...“

4 май 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Расова дискриминация срещу българите в България“)

„... В същото време цели цигански квартали не само че не си плащат тока, ами бият инкасаторите, нападат полицейски коли, които отиват да въдворят ред, и трошат всичко около себе си, съсипват магазини, ограбват хора и не им се прави нищо. Когато запитате висшето ръководство на полицията или на държавата изобщо защо не предприеме мерки, те казват: за да не предизвикаме етнически конфликт. Значи една група хора в България, небългари, се поставя в привилегировано положение. ... Това се нарича демокрация, това се нарича интеграция, това се нарича с прекрасни думички, зад които се крие обаче едно единствено нещо – дискриминация и геноцид спрямо българите в България. ...“

6 май 2005, телевизионното предаване „Атака“

„... Тази огромна вълна от външни и вътрешни фактори, които искат, категорично искат и работят да обезбългарят България. *Работят за унищожаването на българската нация като нация.* Работят за нейната циганизация, за нейната турцизация. Работят за всичко друго, но не и българският народ да се състои от българи. Искам да ви кажа, че според официалните данни на статистиката вече повече от половината деца, които се раждат в България, са или турчета, или циганчета. Тъй като в днешно време с много пари отвън, от антибългарски фактори, които се подпомагат отвътре от национални предатели, от много време се работи по сепарирането на българския народ. Работи се за това циганите да се чувстват отделна народност и те да претендират за това, че са отделни и да искат колективни права. Работи се за всякакви други (...) за създаване на всякакви други измислени народности в България. Резултатът е налице: вече повече от половината новородени в България не са българчета. Това означава, че процесът на дебългаризация отива към своята кулминация, което означава към края на българската нация. ...“

25 май 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Циганският терор“)

„... Днес бих искал да говоря по тема, по която така наречените официални медии мълчат и по която политиците също мълчат. Тази тема е циганският терор – циганският терор, извършван спрямо българите в България. Това е много сериозна тема; това е драстична тема. Но както казах, повечето медии мълчат по тази тема. ...

... Ужасно насилие е било упражнено в квартал „Захарна фабрика“ срещу българи. Над осемдесет цигани са участвали в него. Те са разрушили заведение [за храна и напитки], пребили са полицейски служител, пребили са собственика на заведението, пребили са хората, които са били там, и въпреки всичко не знам нито един от тях да е бил арестуван. Ето, вижте този материал от първа страница на „Нощен труд“ – единственият вестник, който не отказва да пише по темата за циганите, темата за циганския терор срещу българите. ...

... Специално в този случай са ранени и полицейски служители. Въпреки че са се опитали да стрелят с пластмасови куршуми във въздуха, са били нападнати, като някои от тях са били удряни и бити от циганите. Това не е първият такъв случай. Спомнете си, че полицейски служител в село близо до Бургас беше пребит, нападател от банда цигани. Горски надзиратели бяха нападнати в Ботевград и околността. Горски служители бяха нападнати близо до Самоков. Из цяла България непрекъснато се извършва терор. От население, което нарича себе си „малцинство“. Само че в много градове и села из България то вече не е малцинство, а мнозинство. Днес има стотици села в България, в които преобладаващото население са цигани. То не само не се интегрира – нещо, за което говорят папалите, които получават храна от чужди фондации; то тероризира българското население там. Този терор продължава под благосклонния поглед на управляващата клика, която не само че не прави нищо, но и спира намесата на правоприлагащите органи. Обикновено, когато се случи нещо подобно, както в случая с този терор над българските граждани в „Захарна фабрика“, идват заповеди от някъде на високо ниво полицията да не се намесва, разследващите да си мълчат, прокурорите да не си дават много зор, а съдебната система, знаете, да си затваря очите и да не вкарва в затвора главорезите, изнасилвачите и убийците – много често от цигански произход. ...

... Днес българската държава толерира циганския терор срещу българите. ...“

30 май 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Циганският терор“)

„... Днес продължавам с темата за циганския терор. ... Това са между 1500 и 2000 цигани – никой не може да каже колко точно – които са дошли от цялата страна, установили са се там, без да регистрират адреса си. Смята се, че всички те обитават един и същ адрес... и живеят там незаконно. Не плащат данъци, не плащат такси, не плащат ток, не плащат вода. Не плащат нищо. Онова, което правят, е да бият българи, да ги обират, да ги малтретират, да изнасилват жени, да убиват; вече има няколко убийства. Категорично ви обещавам, скъпи българи, че ще разследвам тези случаи, защото това не е просто терор – „цигански терор“, както съм озаглавил предаването си – това е геноцид. Това е извършване на геноцид срещу българския етнос в България. Този геноцид се манипулира и стимулира от чужбина. Имам данни, че за тези цигански нападения се плаща, плаща се, за да бъдат организирани те и да провокират размирици. Тук някой иска да стане като в Косово. ...“

22 март 2005 г., телевизионното предаване „Атака“

(с тема „Циганският терор“)

„... Това е само един епизод от дългата поредица циганско насилие, която е ежедневие вече за столицата. Както виждате, става дума за централно столично училище в „Овча купел“. А какво да кажем за селищата в страната, за по-малки селища, села, които са непрекъснато подложени на циганско насилие? ...

... Има цели райони, уважаеми българи, където селищата от български, преобладаващо български, през последните години са станали преобладаващо цигански. Това е вече въпрос, някой ще каже, демографски. Аз обаче казвам, че това е въпрос на геноцид спрямо българите, тъй като престъпността на циганите не се преследва умишлено. ...

... Трябва да ви кажа, че през последните години, последните може би 7-8 години, около 102 селища в България са станали от преобладаващо български преобладаващо цигански. Това означава едно превземане на България, една циганизация, която ще доведе до... Аз лично не смея да очертая картината, до която могат да стигнат нещата, защото наглостта на тези групи, етнични групи, расте лавинообразно. ...“

23 юни 2004, телевизионното предаване „Атака“

„... Виждаме как в парка Борисова градина бюстовете на редица български национални писатели и революционери са изчезнали, откраднати от цигански банди и претопени за рециклиране. ...“

Интервю с г-н Сидеров, излъчено по телевизия СКАТ през юни 2005 г.

„... Няма да задържам хората тук с подробности за десетките случаи на мародерство, на престъпления, оставени просто без никакви последици – само защото това би предизвикало етнически вълнения, както казват властимащите сега. ... Те отказват да заемат позиция и по този начин насърчават цели групи хора, които просто си знаят, че няма да бъдат санкционирани и които правят каквото си искат. Има редица примери... Села, градове направо се гърчат под натиска на жив терор. И този терор се засилва с всеки изминал ден, и аз вярвам, че всичко това трябва да спре. Има начин да се спре. Тези начини ... наистина на пръв поглед изглеждат насилствени, административни, но се прилагат в развитите страни. И отново ще посоча Америка, толкова обичана от всички демократи и либералноориентирани политици. Там всеки, който извърши престъпление или ви нападне в собствения ви дом – във вашия имот, който е неприкосновен и свещен по конституция – можете буквално да го застреляте, докато защитавате дома си, и да не

РЕШЕНИЕ БУДИНОВА И ЧАПРАЗОВ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

носител отговорност за това. Аз категорично съм за това. Искам българинът да бъде защитен в своя дом. Да може да защити семейството си, имуществото си и да не се чуди дали, ако се защити, утре ще се превърне в мишена за съдебната система и ще бъде заклеймен като насилник, както е ставало в някои случаи...

... Циганизацията е огромен проблем. Не е толкова лесен проблем. Защото не знам нито една държава в Европа да е успяла да интегрира циганското си население напълно и изцяло. Няма такава държава. Проблемът е, че в България – за разлика от Германия или Франция – това население представлява сериозен процент. Там дори да има цигани, те са много по-малко като процент и не създават такъв проблем. Ако не се вземат мерки на държавно ниво като част от програма, тогава този проблем (категорично съм сигурен [и] уверявам всички зрители, всички българи в това) ... ще стане първостепенен за България в близките пет до шест години. Защото това население – нека го кажем честно, директно – разбира от санкции. Както и, между другото, сериозна част от населението на Земята, когато са подложени на санкции. И не можем да бъдем сигурни, че самообразованието [и] моралните скрупули ще надделеят и че един хубав ден ще се окажем заобиколени от циганска етническа група, която ще има такова ниво на морал, че сама да се вслушва във всички закони и морални повели. ...“

22 юни 2005 г., реч на г-н Сидеров

на предизборен митинг на „Атака“ в Бургас

„... Всички цигански банди, мародери, които измъчват, малтретират, изнасилват и ограбват във всички градове на България, ще бъдат поставени на мястото им. ...“

... Сега е моментът, в който трябва да започнем да спираме този процес на циганизирането на България ...“

11 юли 2005 г., реч на г-н Сидеров на

първата сесия на новоизбрания парламент

„... Защото през този осемгодишен период бе извършен гигантски геноцид над българската нация. По настояване на чужди фактори, враждебно настроени към България, се предвижда да останат [само] три и половина до четири милиона от нашия народ в България. Това е планът на българофобите и този план се осъществява пред очите ни. На въпроса как, ще обясня: като се лишават българите от правото да бъдат господари в собствената си държава; като се оставят да умират от мизерия и липса на лекарства и лечение; като се подлагат на терор от цигански банди, които всеки ден нападат, плякосват, изнасилват и малтретират българската нация. И умишлено никой не се стреми да разкрие престъпленията, извършени от тях, защото чуждестранната директива е именно такава: да не се разследват престъпления, извършени от тези малцинствени групи. Целта е българите да живеят в страх, да загубят вярата си, да бъдат смачкани, подчинени. ...“

Интервю с г-н Сидеров, излъчено по „Дарик“ радио през юли 2005 г.

„Водещ: Сега по другата тема – ромите. Как да се разреши проблемът с незаконното изсичане и ромите?

Г-н Сидеров: ... Знаем, че в този регион това се случва ежедневно, през цялото време: цигани с каруци, с оборудване – между другото съвсем прилично – непрекъснато изсичат [дървета], (...) върви незаконна сеч. ... Това е добре известно. Всеки го знае. Само разпитайте из региона и ще ви кажат. И във факта, че случилото се тук е сблъсък между цигански браконieri, които нарушават закона (това трябва да се каже ясно, никой не го е направил до днес) и правоприлагащите органи или горските надзиратели (не съм сигурен

кой точно – това със сигурност ще бъде изяснено в бъдещото разследване). Това е просто последица от нещо, което се случва; мерките срещу тази незаконна сеч трябваше да бъдат взети отдавна: вкарайте извършителите в затвора и направете така, че те и да не помислят отново да изсичат българските гори, защото щетите са ужасни. Щетите няма да се оправят с десетилетия. Това е просто една инвазия на термити, които унищожават България.

Водещ: Това е едната страна на монетата, г-н Сидеров; но бихте ли казали, че ако се установи, че жандармерията, или горските надзиратели, или полицията са били цигани – бихте ли казали, че те също трябва да бъдат наказани?

Г-н Сидеров: Ако се установи, че цигани са пребили – тъй като знам за случай, в който днес или вчера, не съм сигурен, нека избегна грешката – но съвсем скорошен случай, в който бургаски цигани са нападнали колектори [на сметките за вода] и са ги били – колектори, които са се канели да прекъснат водопровода на [някой], който не е плащал сметки за вода в продължение на три години.

Водещ: Очевидно трябва да бъдат наказани. Но трябва ли по същия начин да бъдат наказани онези, които бият циганите?

Г-н Сидеров: Онези, които посягат на служител на реда, трябва да бъдат наказани с цялата сила на закона. Аз просто категорично съм за това. В случая с [тези жандармеристи] аз напълно оправдавам действията на жандармерията, защото конкретно в този случай имаме престъпление, имаме незаконна сеч, имаме нарушение, което продължава с години. Разбирате ли, било е крайно време жандармерията да се намеси. Аз съм за това.

Водещ: ... И все пак, трябва ли циганите да се пребиват ... когато бъдат арестувани?

Г-н Сидеров: Това не е коректен въпрос, защото какво означава „трябва ли да бъдат“?

Нарушенията трябва да се предотвратяват.

Водещ: Одобрявате ли насилието срещу цигани?

Г-н Сидеров: Когато нарушителите оказват съпротива, те трябва да се неутрализират, включително със сила. Такъв е законът. Така че трябва да е имало известна съпротива, защото има не един случай, в който цигани са нападали полицаи, нападали са служители на реда; имаше бити полицаи, патрули и т.н. Това е недопустимо; във всяка цивилизована държава такива хора просто се неутрализират на място, на момента, с всички възможни средства. И това е абсолютно законно, в рамките на закона.

Водещ: И одобрявате ли? Защото има такива дела срещу България в Страсбург [по отношение] на побоя на цигани в следствените арести. Когато вече са били заловени, не са оказали съпротива – били са вързани и бити.

Г-н Сидеров: А аз бих ви попитал: одобрявате ли нападение срещу служител на реда от браконьер, нарушител на закона, престъпник?

Водещ: Ако искаме да поддържаме хумористичната жилка, вие сте решен да запазите имиджа си.

Г-н Сидеров: ... Аз съм срещу решението на Страсбург. Ако някой одобрява нападение над полицейски служител, аз според ... моето лично мнение е, че той трябва да има разрешение и право да стреля на месо в такива случаи, защото така действат правоприлагащите органи. Така е в Америка, така е, знаете, в развитите страни: полицаите са неприкосновени; те не могат да бъдат нападани, особено от някой, който извършва престъпление. Това е същото като ... той трябва да се превърне в мишена за полицейския служител, за служителя на реда, който изпълнява задълженията си, и да бъде неутрализиран, включително чрез употреба на огнестрелно оръжие. ...“

Извадки от книгата на г-н Сидеров „Българофобия“,

публикувана в София през 2003 г.

„... Крадат от бедност, казват платените правозащитници; нямат работа. Те прескачат дребния факт, че циганските семейства масово спират децата си от училище и те остават неграмотни. Каква работа могат да получат след това? Когато им предложиш земеделски труд, не искат. Предпочитат да крадат плода му. Да режат жици и да обират всичко метално. По данни на селяни главно цигани палят горите в момента, за да изнасят дървен материал контрабанда след това. ...“ (стр. 288)

„... Според статистиката помощите за безработни в България се разпределят така: 65,2 % от парите отиват за роми, 14,6 % за българи. Отново малкото останали в България в активна възраст българи издържат огромен процент цигани, които само ползват блага, не си плащат и на всичкото отгоре са основните крадци на кабели за ток, което нанесе стотици милиони щети на държавата и навсякъде се третира като тероризъм, но ние сме ларж. Ако не е така, нека ме опровергават полицаи и следователи, които се занимават с кражбите на проводници. ...“ (стр. 315)

„... През всичките тези години, когато цигански бандити крадяха, рязаха тонове електрически кабели (което в цивилизованите страни е терористичен акт) и оставиха цели региони без електричество, причинявайки щети за милиони левове, нецигани се бесеха от тавана от отчаяние ...“ (стр. 332)

„... Наглостта на този демонстративен цигански бандитизъм идва от изявления като това на [Т.Т.], лидера на съюз „Рома“, пред вестник „Труд“ от 14 август 2001 г. : „България ще стане Косово“. Пророчеството (или заплахата) на лидера на „Рома“ очевидно се сбъдва. При отсъствието на държавна власт в България, следващият етап е терористични атаки и убийства на нецигани. „Какво да правим?“ – пита безпомощно началникът на полицията в Пловдив. Съветът ни е най-напред да подадете оставка. И после да оставите някого, който знае как да се справи с терористите и уличните вандали, да заеме поста ви. ...“ (стр. 333)

В. Производство по делото на жалбоподателите

1. На първа инстанция

12. При разглеждане на делото на 21 ноември 2006 г. Софийски районен съд изслушва аудиозаписи на изявленията на г-н Сидеров, предоставени от жалбоподателите. Протоколът от съдебното заседание, изготвен от секретаря на съда, не включва определени откъси от диалога (вж. бележки под линия 2, 3 и 4 по-горе). На 8 декември 2006 г. жалбоподателите искат от съда да коригира протокола, така че тези откъси да бъдат включени в него. На 16 април 2007 г. съдът изслушва секретаря в присъствието на адвоката на жалбоподателите. Секретарят заявява, че е отбелязала всичко, което е поискано от нея, и че не си спомня ясно да е чула откъсите от диалога, чието включване е поискано. С оглед на тези обяснения и като отбелязва, че искането за корекция на протокола е отправено със закъснение, съдът отказва да направи исканите промени в протокола.

13. На 15 октомври 2008 г. Софийски районен съд отхвърля иска на жалбоподателите. На първо място той отбелязва, че делото е свързано с това дали изявленията на г-н Сидеров представляват правомерно упражняване на правото му да изрази мнение, гарантирано по чл. 39, ал. 1 от Конституцията

(вж. параграф 20 по-долу), или представляват упражняване на това право с цел разпалване на етнически раздори. По-нататък съдът казва, че твърдението, че оспорваните изявления представляват тормоз или подбуждане към дискриминация, не се подкрепя от фактите. Изявленията, макар и да разкриват негативно отношение към ромите като група, не са насочени към поставянето им в неравностойно положение спрямо другите етнически групи, а по-скоро обратното, тъй като съдържат призови ромите да бъдат третирани на равна основа с други български граждани. Вярно е, че изявленията, засягащи интеграцията на ромите, са формулирани по начин, който не отговаря на правилния тон и не отразява необходимостта от толерантност при обсъждане на въпроси от обществено значение. Но това само по себе си не е показател за подбуждане към дискриминация, тъй като се отнася по-скоро към съдържанието на изявлението, отколкото към формата или формулировката. Г-н Сидеров, обосновано или не, цели да фокусира общественото внимание върху „факта, че определени групи от етнически малцинства извършват престъпления срещу личността, които остават ненаказани, и не са изпълнявали задълженията си, както се очаква от всички български граждани, а именно да не нарушават обществения ред и да плащат дълговете си към държавата и различните комунални дружества”. Призивите за разследване и наказване на престъпления, извършени от членове на една или друга етническа група, както и за спазване на законите, не представляват дискриминация, а по-скоро са насочени към равноправното третиране на членовете на различните етнически групи. Да се приеме, че етническата принадлежност може да бъде основание за различно третиране на дадено лице или група и за освобождаването им от наказателна или гражданска отговорност, би било равносилно на легитимиране на дискриминация срещу хора с различно етническо самосъзнание, което е забранено от Конституцията и Закона от 2003 г. Публичното излагане от страна на г-н Сидеров на собствените му негативни възгледи относно поведението на ромската общност само по себе си не представлява дискриминация, тъй като неговите изявления не са насочени към поставянето на тази общност в по-неблагоприятно положение; той по-скоро призовава към равно третиране на всички, каквото е и изискването на закона (вж. реш. от 15.10.2008 г. по гр. д. № 2858/2006 г., СРС).

2. Обжалване от страна на жалбоподателите

14. Жалбоподателите и останалите четирима ищци по делото подават жалба до Софийски градски съд, като твърдят, че констатациите на съда на първа инстанция са формалистични и противоречат на здравия разум. Твърдят, че когато един политик публично говори за етническа група с толкова груби формулировки, той на практика внушава страх и омраза към нея. Не е необходимо директно да призовава към насилие или дискриминация срещу етническата група. Произнасяйки се в противната посока, съдът допуска грешка в прилагането на Закона от 2003 г. Освен това, като се позовава на твърденията на г-н Сидеров като на „факт“, самият съд проявява пристрастие на расова основа.

15. На 21 юни 2010 г. Софийски градски съд потвърждава решението на подолната инстанция. Постановява, че наличните доказателства не му позволяват да заключи, че оспорваните изявления, подробно описани в исковата молба, са подложили жалбоподателите на различно третиране в сравнение с останалата част от населението, или че представляват тормоз или подбуждане към дискриминация. В своите вестникарски публикации и публични изявления, направени в рамките на значителен период от време (включително интервюто му за „Дарик“ радио), и в своята реч пред Народното събрание от 2005 г., г-н Сидеров не насърчава пряко или умишлено дискриминация срещу представители на ромския етнос. По-специално забележката от негова страна в книгата му „Българофоби“, че жителите на ромски квартал в град Пловдив дължат шест милиона български лева на електрическата компания и че не се предприемат стъпки за събиране на този дълг, не може да бъде окачествена като тормоз (вж. реш. № 2935 от 21.06.2010 г. по в. гр. д. № 2703/2010 г., СГС)

3. Касационно обжалване пред Върховния касационен съд

16. Жалбоподателите и останалите четирима ищци по делото обжалват на законово основание. Твърдят, че Софийски градски съд не дава убедителни мотиви за своето решение и не анализира правилно изявленията на г-н Сидеров по смисъла на определенията за тормоз и подбуждане към дискриминация, заложи в Закона от 2003 г. Отново подчертават, че г-н Сидеров е известен политик, който активно цели да охули цяла етническа група.

17. На 8 август 2012 г. Върховният касационен съд отказва да приеме жалбата за разглеждане. Той постановява, че няма индикации за наличие на противоречива съдебна практика по въпросите, предмет на делото, или за повдигане на специални въпроси, свързани с правилното прилагане на закона или с неговото развитие (вж. опр. № 972 от 08.08.2012 г. по гр. д. № 1672/2011 г., ВКС, IV г. о.).

ПРИЛОЖИМА ПРАВНА РАМКА

I. БЪЛГАРСКОТО ПРАВО

A. Конституционни разпоредби

18. Чл. 6, ал. 2 от Конституцията от 1991 г. предвижда равенство пред закона в следната формулировка:

„Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.“

19. Чл. 32, ал. 1 от Конституцията зачита правото на защита на личния живот и достойнството на човека в следната формулировка:

„Личният живот на гражданите е неприкосновен. Всеки има право на защита срещу незаконна намеса в личния ... живот и срещу посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име.“

20. Чл. 39, ал. 1 от Конституцията предвижда, че всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово (писмено или устно), чрез звук, изображение или по друг начин. Съгласно чл. 39 ал. 2 това право не може „да се използва за накърняване на правата и доброто име на другото и за призоваване към ... разпалване на вражда или към насилие над личността“.

В. Закона за защита от дискриминация от 2003 г.

1. Забрана за дискриминация и тормоз

(а) Законови разпоредби

21. Законът за защита от дискриминация е приет през 2003 г. и влиза в сила на 1 януари 2004 г. Чл. 4, ал. 1 забранява всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.

22. Съгласно чл. 5 тормозът въз основа на основанията по чл. 4, ал. 1, както сексуалният тормоз, подбуждането към дискриминация, преследването и расовата сегрегация, се смятат за дискриминация.“

23. Параграф 1(1) от допълнителните разпоредби в Закона от 2003 г. определя като „тормоз“ „всяко нежелано поведение на основата на признаците по чл. 4, ал. 1, изразено физически, словесно или по друг начин, което има за цел или резултат накърняване достойнството на лицето и създаване на враждебна, принизяваща, унижителна, обидна или застрашителна среда“. Параграф 1(5) определя като „подбуждане към дискриминация“ пряко и умишлено насърчаване, даване на указание, оказване на натиск или склоняване към извършване на дискриминация.

24. Върховният административен съд заявява, че пряката дискриминация и тормозът са свързани, но все пак отделни понятия: що се отнася до понятието тормоз, разликите в третирането са без значение, като по-скоро тормозът се характеризира със своята специална цел или резултат, както е изложено в параграф 1 (1) (вж реш. № 8105 от 08.06.2011 г. по адм. д. № 8708/2010 г., ВАС, VII о., потвърдено от реш. № 156 от 05.01.2012 г. по адм. д. № 13389/2011 г., ВАС, петчл. с-в).

(b) Съдебна практика, свързана с публични изявления за ромите като група*(i) Съдебна практика на Върховния административен съд*

25. В решение от март 2009 г., потвърдено през декември 2009 г., Върховният административен съд констатира, че изявления на кмет в радиоинтервю, че „дори кравите в [неговата община] биха причинили по-малко неприятности от цигански квартал“ и че „такъв квартал на ромите би бил десет пъти по-опасен от сметище [намиращо се] в близост до жилищни сгради“, представлява тормоз по смисъла на Закона от 2003 г., тъй като изявленията накърняват достойнството на голям брой хора и създават обидна среда, основана на етническа принадлежност. Фактът, че кметът е изразил мнение във връзка с обществен и политически въпрос, не може да оправдае сравняването на малцинствена етническа група с „крави“ и „сметище“. Не е оправдание също, че кметът не е искал да обиди засегнатите хора; достатъчно е, че неговите думи, които са широко разгласени в ромската общност, водят до този резултат (вж. реш. № 3019 от 06.03.2009 г. по адм. д. № 9485/2008 г., ВАС, VII о., потвърдено от реш. № 14472 от 01.12.2009 г. по адм. д. № 11158/2009 г., ВАС, петчл. с-в).

26. В решение от юли 2009 г., потвърдено през февруари 2010 г., същият съд постановява, че телевизионна програма, представяща ромите като склонни към противообществено поведение, може да доведе до негативни стереотипи и по този начин попада под забраната, предвидена в чл. 5 от Закона от 2003 г. (вж. Параграф 22 по-горе), като се има предвид, че това не може да бъде оправдано от съображения за свобода на изразяване. Това е така с оглед по-конкретно на специалните задължения и отговорности на журналистите и широко разпространените предразсъдъци към ромите (вж. реш. № 9983 от 23.07.2009 г. по адм. д. № 2059/2009 г., ВАС, VII о., потвърдено от реш. № 1476 от 04.02.2010 г. по адм. д. № 14286/2009 г., ВАС, петчл. с-в).

27. В решение от март 2016 г. същият съд постановява, че използвайки унижителен термин за ромите на името, което той е дал на компютърен файл, ИТ експерт, нает от президентската администрация, е извършил „тормоз“ по смисъла на параграф 1 (1) от допълнителните разпоредби на Закона от 2003 г. (вж. реш. № 2445 от 02.03.2016 г. по адм. д. № 1248/2015 г., ВАС V о.).

28. Обратно, в окончателно решение от януари 2019 г. същият съд постановява, че изявление на заместник министър-председател до Парламента - в което той се позовава на престъпления, извършени от роми в силно отрицателен смисъл и заявява, че някои роми са се превърнали в „нагли, високомерни и подобни на зверове хуманоиди“- представлява законно упражняване на правото му на свобода на изразяване и че не представлява „тормоз“ по смисъла на параграф 1 (1) от допълнителните разпоредби на Закона от 2003 г. (вж. параграф 23 по-горе) по отношение на конкретния ром, който е подал жалба за това, тъй като той не е посочен и тъй като няма доказателства, че той е бил лично засегнат (вж. реш. № 636 от 05.10.2009 г. по адм. д. № 7229/2018 г., ВАС V о.).

29. Подобен подход е възприет в последващо окончателно решение, постановено от същия съд по отношение на изявления, свързани с роми,

направени от кмет (вж. реш. № 14026 от 21.10.2019 г. по адм. д. № 12163/2018 г., ВАС V о.).

(ii) Съдебна практика на Върховния касационен съд

30. В окончателно решение от юни 2019 г. (вж. реш. № 2 от 19.06.2019 г. по гр. д. № 3203/2018 г., ВКС, III г. о.) - първото решение, което изглежда е постановено в производство по чл. 71 от Закона от 2003 г. (вж. параграф 33 по-долу) - Върховният касационен съд приема (във връзка с гореспоменатото изявление на заместник министър-председателя – вж. параграф 28 по-горе), че за да има „тормоз“ по смисъла на параграф 1 (1) от допълнителните разпоредби на Закона от 2003 г. (вж. параграф 23 по-горе), трябва да има и „нежелано поведение“ (например под формата на публично изявление) и специфични негативни последици от това поведение в личната сфера на хората, които се оплакват от него (като отказ да ги наемат или да им дадат жилище под наем, или произнасяне на конкретни заплахи срещу тях). На това основание съдът отхвърля иска, като не намира доказателства, че изявлението на заместник министър-председателя е насочено към ищите или по някакъв начин конкретно ги е засегнало.

2. Производство пред Комисията за защита от дискриминация и последващи иски за обезщетение

31. Органът, основно отговорен за осигуряване на спазването на Закона от 2003 г., е Комисията за защита от дискриминация („КЗД“) (чл. 40). Той може да действа служебно или по жалби на пострадалите страни или по сигнали на заинтересовани лица или органи (чл. 50). Ако КЗД установи, че е налице нарушение на Закона от 2003 г., тя може да разпорежи това нарушение да бъде предотвратено или преустановено и да бъде възстановено първоначалното положение (чл. 47, ал. 2). Тя може също да налага санкции (като напр. глоби), да разпорежда принудителни мерки или задължителни предписания (чл. 47, ал. 3 и ал. 4). Решенията на КЗД подлежат на съдебен контрол (чл. 68, ал. 1) и чл. 84, ал. 2).

32. Лицата, които са получават благоприятно решение от КЗД и желаят да получат обезщетение за претърпяна вреда в резултат на установеното от нея нарушение, могат да предявят иск за обезщетение за вреди срещу лицата или органите, които са причинили тази вреда (чл. 74, ал. 1).

3. Производство пред гражданските съдилища

33. Лицата, които се оплакват от дискриминация, могат алтернативно да предявят иск пред граждански съд, за да поискат (а) установяване, че е налице нарушение на Закона от 2003 г., (б) разпореждане срещу страната, ангажирана с такава дискриминация, изискващо от нея да прекрати извършването на нарушението, да възстанови първоначалното положение и да се въздържа от извършване на подобно нарушение в бъдеще, и в) обезщетение за вреди (чл. 71, ал. 1 (1) до ал. 1 (3)). Такъв иск може да бъде предявен и от

неправителствена организация от името на пострадалата страна (чл. 71 (2)). Ако твърдяната дискриминация е засегнала много хора, неправителствената организация може дори да предяви иска от свое име, като в този случай пряко засегнатите могат да се присъединят към производството като трети страни (чл. 71, ал. 3).

4. Възможност за избор между жалба пред КЗД и производство в граждански съдилища

34. В тълкувателно постановление от януари 2019 г. (тълк. пост. № 1 от 16.01.2019 г. по тълк. д. № 1/2016 г., ВКС, ОСГК, и ВАС, ОСС на I и II к.), Общите събрания на Гражданската колегия на Върховния касационен съд и на Върховния административен съд, посочват, *inter alia*, че двата възможни пътя за правна защита по Закона от 2003 г. - предявяване на иск по чл. 71 пред гражданските съдилища и жалба пред КЗД - са алтернативи и заинтересованите лица имат право на свободен избор между тях.

II. ДОКУМЕНТИ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА

35. В своята Препоръка № R (97) 20 към държавите-членки относно „речта на омразата“, приета през 1997 г., Комитетът на министрите на Съвета на Европа препоръчва на държавите-членки „да предприемат подходящи стъпки за борба с речта на омразата въз основа на изложените [тук] принципи“. Тези принципи, изложени в анекс към препоръката, гласят, доколкото е приложимо:

Обхват

„Принципите, формулирани оттук нататък, се прилагат по отношение на речта на омразата и по-конкретно речта на омразата в медиите.

С оглед прилагането на тези принципи понятието „реч на омразата“ ще се разглежда като термин, който обхваща всички изразни форми, разпространяващи, подбуждащи към, улесняващи или оправдаващи расовата ненавист, ксенофобията и антисемитизма или други форми на омраза, основани на нетолерантност, вкл.: нетолерантност, афиширана

...

като агресивен национализъм и етноцентризъм, дискриминация и враждебност срещу малцинства, мигранти и хора с имигрантски произход.“

Принцип 2

„Правителствата на държавите членки трябва да създадат или да поддържат надеждна правна рамка, състояща се от граждански, наказателни и административни разпоредби относно речта на омразата и която позволява на административните и на правораздавателните органи да балансират във всеки отделен случай между спазването на свободата на изразяване и уважението към човешкото достойнство и защитата на репутацията или правата на другите.

За тази цел правителствата на държавите членки трябва да проучат начините и средствата, за да:

...

– увеличат възможностите за борба с речта на омразата по гражданскоправен път, например като разрешат на неправителствени организации да завеждат граждански иски, уреждащи компенсации за жертвите, както и възможността за съдебна заповед, по силата на която жертвите да получат право на отговор или оттегляне на изказванията;

...“

Принцип 3

„Правителствата на държавите членки трябва да осигурят такава правна уредба съгласно принцип 2, в която намесата в свободата на изразяване се тълкува ограничително и да се прилага законосъобразно и без произвол въз основа на обективни критерии. Още повече, че в съответствие с основното изискване на правовата държава всяко ограничение или намеса в свободата на изразяване подлежат на съдебен контрол. Този принцип е особено важен в случаите, в които свободата на изразяване трябва да бъде балансирана с уважението към човешкото достойнство и защитата на репутацията или правата на другите.“

Принцип 4

„Националното законодателство и практика трябва да позволява на съдилищата да вземат предвид, че специфични примери на реч на омразата, могат да бъдат толкова обидни за индивиди или групи, че да не се ползват със защитата, която чл.10 от Европейската конвенция за правата на човека гарантира на други форми на изразяване. Такъв е случаят, когато речта на омразата е насочена към разрушаване на правата и свободите, уредени в Конвенцията или към тяхното ограничаване в по-голяма степен от предвиденото в нея.“

36. В четвъртия си доклад за България (CRI (2009) 2), публикуван през септември 2009 г. и обхващащ периода между 2004 г. и средата на 2008 г., Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността („ЕКРН“) заявява:

„90. ЕКРН със загриженост отбелязва, че една крайно дясна партия предприема яростни вербални атаки срещу, наред с други, турци като етническа и религиозна група и че е помогнала да се създаде климат на нетолерантност към тях. Например партията често представя турците като заплаха за страната. ЕКРН отбелязва с одобрение, че през март 2008 г. лидерът на партията е осъден от Софийския съд с мотива, че е създал враждебна и заплашителна среда за турците. Съдът разпореди на тази партия да се въздържа да прави забележки от този вид. Според определени социологически проучвания популярността на партията намалява.

...

108: Както е посочено другаде в този доклад, има случаи на расистки и ксенофобски политически речи и коментари, произнасяни главно от членове на крайнодясната партия и нейния лидер. Последният е осъждан два пъти за расистки забележки в отговор на жалби на членове на гражданското общество. Понастоящем шест жалби са в съда. Както беше посочено по-горе, ще е необходимо силно послание от властите, за да се противодейства на вредното въздействие на тази партия и на всяка друга политическа личност, която се отдаде на същия вид реторика, като се гарантира, че прокуратурата осигурява прилагането на законодателството срещу подстрекане на омраза. Телевизионният канал на политическата партия редовно излъчва програма, която атакува етнически малцинства и чужденци. Към днешна дата обаче не са предприети действия срещу този канал, въпреки че представители на етническите малцинства са подали жалби срещу него."

37. В своя пети доклад за България (CRI (2014) 36), публикуван през септември 2014 г. и обхващащ периода между средата на 2008 г. и март 2014 г., ЕКРН посочва:

„31. ... ЕКРН отбелязва, че расистката и нетолерантна реч на омразата в политическия дискурс продължава да бъде сериозен проблем в България и ситуацията се влошава. Основните обекти на расистката реч на омразата са роми, мюсюлмани, евреи, турци и македонци. Последната предизборна кампания бе белязана от силен антициганизъм. ... Голяма част от проблемите се съсредоточават върху една националистическа политическа партия „Атака“, която е представена в парламента. Нейният лидер е добре известен със своите открити расистки възгледи. Той се обединява срещу „циганизацията“ на България, като систематично свързва ромите с престъпници; той призова за забрана на строежа на джамии, за да се спре разпространението на исляма и е публикувал две антисемитски книги.“

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 8 И ЧЛ. 14 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

38. Жалбоподателите се оплакват по чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията, че съдилищата отхвърлят иска им срещу г-н Сидеров. Чл. 8 и чл. 14 предвиждат, в относимите си части:

Чл. 8 (право на зачитане на личния и семейния живот)

„1. Всеки има право на неприкосновеност на личния ... живот...“

Чл. 14 (забрана на дискриминацията)

„Упражняването на правата и свободите, изложени в тази Конвенция, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.“

A. Допустимост

1. Статут на жертва

(а) Аргументи на страните

39. Правителството твърди, че жалбоподателите не могат да претендират, че са жертви на нарушение на правата им по чл. 8 или чл. 14 от Конвенцията и че тяхното оплакване в действителност представлява *actio popularis*. Те не са пряко засегнати от нито едно от изявленията на г-н Сидеров и освен това не са предявявали иск за вреди във връзка с тях.

40. Жалбоподателите се позовават на своите позиции относно приложимостта на чл. 8 от Конвенцията (вж. параграф 46 по-долу).

(b) Преценката на Съда

41. Оплакването на жалбоподателите не се отнася до изявленията на г-н Сидеров като такива. Всъщност няма основание, въз основа на което да се приеме, че за тези изявления е отговорна българската държава и поради това всички оплаквания относно самите изявления биха били несъвместими *ratione personae* с разпоредбите на Конвенцията (вж., *mutatis mutandis*, *Aksu v. Turkey* [GC], бр. 4149/04 и 41029/04, §§ 60-61, ЕСПЧ 2012). Жалбата се отнася единствено до отказа на българските съдилища да осигурят на жалбоподателите правна защита във връзка с тези изявления, което според жалбоподателите противоречи на позитивните задължения на България по чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията. Няма съмнение, че жалбоподателите са лично и пряко засегнати от съдебните решения, с които е отхвърлен искът им срещу г-н Сидеров. Дали изявленията на г-н Сидеров и реакцията на съдилищата спрямо тях имат връзка с правата на жалбоподателите по чл. 8 и чл. 14 е въпрос, който е свързан със съвместимостта на жалбата на жалбоподателите с разпоредбите на Конвенцията *ratione materiae*, а не с техния статут на предполагаеми жертви в това отношение.

42. В тази връзка позицията в настоящия случай се различава от тази в *L.Z. v. Slovakia* ((dec.), № 27753/06, § 69, 27 септември 2011 г.), която се отнася до мярка, за която е отговорна държавата ответник - преименуването на улица - и където въпросът дали тази мярка е повлияла на правата на жалбоподателя по чл. 8 и въпросът дали той може да претендира, че е жертва в това отношение, са неразривно свързани. Позицията също се различава от тази в *Aksu* (цитирано по-горе), където жалбата, както е формулирана първоначално, също се отнася до изявления, за които се предполага, че отчасти са отговорни институциите на държавата ответник (*ibid.*, §§ 60 и 81). Разглежданата жалба се отнася единствено до позитивните задължения, за които се твърди, че са на българските власти.

43. Поради това възражението на Правителството следва да бъде отхвърлено.

2. Приложимост на чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията**(a) Становища на страните и на трети страни****(i) Правителството**

44. Правителството отбелязва, че искът на жалбоподателите срещу г-н Сидеров е по-скоро общ, отколкото основан на твърдения, че неговите изявления засягат конкретно тяхната лична сфера или имат някакви конкретни пагубни последици за тях лично. В това отношение е показателно, че жалбоподателите не предявяват иск за вреди към г-н Сидеров, както са могли да сторят по закон. Съгласно практиката на Съда степента, до която общите изявления за дадена група засягат отделните ѝ членове, трябва да се оценява във връзка с конкретните обстоятелства. В този случай жалбоподателите не предприемат действия повече от три години след публикуването на книгата на г-н Сидеров и повече от шест месеца след другите му изявления, преди да

заведат съдебно производство срещу него. Освен това те не правят това сами, а се присъединяват към дело, заведено от неправителствена организация, което обхваща искове, свързани с няколко малцинствени групи. Подобно процесуално поведение не предполага никакъв конкретен интерес за защита на лични права или интереси. Освен това съдилищата отхвърлят иска на жалбоподателите тъй като установяват, че изявленията на г-н Сидеров не засягат тяхното достойнство и не представляват тормоз или подбуждане към дискриминационно отношение спрямо тях. По този начин жалбоподателите нямат основание да твърдят, че въпросните изявления са ги засегнали във връзка с чл. 8 от Конвенцията. Фактът че са журналисти, което не се цитира като аргумент по време на националното съдопроизводство, не променя това заключение.

45. Освен това Правителството твърди, че фактите по делото не засягат чл. 14 от Конвенцията, тъй като жалбоподателите не представят *prima facie* доказателства, че изявленията на г-н Сидеров имат дискриминационен умисъл или въздействие. В това отношение Правителството се позовава на заключението на българските съдилища, че изявленията не представляват тормоз или подбуждане към дискриминационно отношение спрямо жалбоподателите.

(ii) Жалбоподателите

46. Жалбоподателите посочват, че са роми, които са живели през целия си живот в България и като журналисти, отразяващи въпроси, свързани с ромите, са добре осведомени по отношение на всички публични изявления по тази тема. Изявленията на г-н Сидеров, които получават широк отзвук, представляват яростни расистки нападки и дълбоко шокират с оглед на начина, по който са изразени. Следователно те засягат личния живот на жалбоподателите. Жалбоподателите изтъкват аргументи в този смисъл от самото начало на националното производство, като дори се позовават на разпоредбата на българската конституция (чл. 32 § 1), която защитава личния живот. Въпреки че някои от изявленията се отнасят до конкретни прояви, повечето от тях са насочени, най-категорично, към цялата ромска общност в България.

47. Жалбоподателите също твърдят, че изявленията на г-н Сидеров очевидно имат дискриминационна насоченост. В по-голямата си част това представлява расистка реч на омраза, използвана по време на предизборна кампания с цел осигуряване на повече гласове. Изявленията съдържат пресиленни твърдения и умишлено изкривяват съответните факти, като по този начин очевидно се стремят да предизвикат омраза и дискриминационно отношение спрямо ромите. Следователно чл. 14 от Конвенцията също е приложим.

(iii) Трети страни

(α) Гръцки хелзинкски наблюдател

48. Гръцкият хелзинкски наблюдател, неправителствена организация със седалище в Глика Нера, Атина, се позовава подробно на практиката на Комитета

на ООН за премахване на расовата дискриминация по въпроса дали лица - дори и да не са лично обект на изявления - могат да се считат за достатъчно засегнати от обидни забележки, насочени срещу етническата или националната група, към която принадлежат. Встъпилата страна се позовава и на решения, постановени от Съда на Европейския съюз, които според нея имат отношение към този въпрос. По-нататък Гръцкият хелзинкски наблюдател отбелязва, че различните органи на Организацията на обединените нации и на Съвета на Европа подчертават необходимостта от противодействие на негативните расови и етнически стереотипи (особено когато се разпространяват от политици), и цитира доклади, които изразяват загриженост относно разпространението - особено в България - на такива обидни забележки. И накрая той посочва, че докато практиката на Съда по чл. 10 от Конвенцията по отношение на речта на омразата е доста добре развита, същото не може да се каже за тази по отношение на същия въпрос по чл. 8 от Конвенцията. Следователно случаят е отлична възможност за привеждане на практиката на Съда в съответствие с възникващите тенденции и осигуряване на подходяща защита на жертвите на речта на омразата.

(β) Европейски център за правата на ромите

49. Европейският център за правата на ромите („ЕЦПР“) обръща внимание на широкото разпространение на дискриминационно отношение спрямо ромите в Европа, на тяхното неравностойно социално положение и на широкото използване на расистка реторика по отношение на тях - по-специално от страна на политиците. ЕЦПР се позовава подробно на Планът за действие от Рабат от 2012 г. „относно забраната за подкрепа на национална, расова или религиозна омраза, която представлява подбуждане към дискриминация, враждебност или насилие“ (A/HRC/ 22/17/ Прил. 4). Според него, разпространението на антицигански настроения в Европа означава, че Съдът трябва да приеме, че отделните роми трябва да имат право да подават оплаквания по отношение на речта на омразата, насочена срещу тяхната общност като цяло, и че при разглеждане на подобни случаи, националните власти имат задължение съгласно чл. 14 от Конвенцията, разгледан във връзка с чл. 8, да определят и назовават стереотипи, свързани с антициганските настроения, и да защитят ромите от публични личности, които разпространяват подобни стереотипи.

(b) Преценката на Съда

(i) Приложение на чл. 8 от Конвенцията

50. „Личният живот“ по смисъла на чл. 8, § 1 от Конвенцията е широк термин, който не подлежи на изчерпателно определение. Прието е, че той обхваща моралната неприкосновеност на човека (вж. *X and Y v. the Netherlands*, 26 март 1985 г., § 22, Серия А № 91; *Von Hannover v. Germany* (№ 2) [GC], № 40660/08 и 60641/08, § 95, ЕСПЧ 2012; и *Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France* [GC], бр. 40454/07, § 83, ЕСПЧ 2015 (извлечения)) и може да обхваща зоната на взаимодействие на едно лице с другите, дори в публичен

контекст (вж. *Von Hannover* (№ 2), цитирано по-горе, § 95; *Couderc and Hachette Filipacchi Associés*, цитирано по-горе, § 83 в края, и *Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland* [GC], № 931/13, § 131, 27 юни 2017 г.).

51. Въпросът по настоящото дело е дали негативните публични изявления относно дадена социална група могат да се разглеждат като засягащи „личния живот“ на отделни членове на тази група до степен, която да задейства прилагането на чл. 8 от Конвенцията по отношение на тях.

52. Въпросът, който се отнася до компетентността на Съда *ratione materiae*, следва да се разгледа като проблем по допустимостта (вж. *Denisov v. Ukraine* [GC], № 76639/11, §§ 92-93, 25 септември 2018 г.).

(а) Осъдителни решения и решения по допустимост, относими към въпроса

53. В първите две дела, в които се разглежда този въпрос, Съдът обявява жалбите по чл. 8 от Конвенцията за недопустими, без да формулира общи критерии.

54. В първия случай, *Pirali v. Greece*, натурализиран турски бежанец в Гърция бил обиден от антиимигрантско писмо, публикувано във вестник. Той завежда наказателно производство, съчетано с иск за вреди срещу издателя, управляващия и главния редактор на вестника, но производството е прекратено поради изтичане на съответния давностен срок. Жалбоподателят се оплаква по чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията, че държавата не е защитила неговата чест. Съдът постановява, че жалбоподателят не е бил засегнат лично от разглежданата публикация (тъй като се отнася до всички имигранти в Гърция) и че прекратяването на производството не може да ангажира отговорността на държавата по чл. 8 или чл. 14 (вж. *Pirali v. Greece* (dec.), № 28542/05, 15 ноември 2007 г.).

55. Във втория случай *L.Z. v. Slovakia* (цитирано по-горе), словашки гражданин от еврейски етнически произход, живеещ в Чешката република, се почувствал обиден от преименуването на улица в словашко село на името на известен нацистки сътрудник. Той неуспешно завежда дело в Словакия във връзка с това и се оплаква по чл. 8 от Конвенцията, че преименуването на улицата е нарушило правото на зачитане на личния му живот. Съдът отбелязва, че (а) същността на аргументите на жалбоподателя (както пред националните съдилища, така и пред самия него) срещу преименуването на улицата е от обществен интерес; (б) жалбоподателят не е живял в Словакия и няма никакви връзки със селото, където се намира улицата, дори не го е посещавал; и (в) няма доказателства, че преименуването на улицата има негативно влияние върху личния живот на жалбоподателя. Следователно жалбата се разглежда като *actio popularis* (пак там, §§ 72-79).

56. Следващото дело, което повдига въпроса, *Aksu* (цитирано по-горе), е разгледано от Голямата камера на Съда. В това решение Голямата камера определя общия принцип, че за да се разглежда като фактор, влияещ върху чувството за идентичност на етническа или социална група и върху чувството за собствено достойнство и самочувствие на принадлежащите към тази група членовете до степен, в която може да се задейства прилагането на чл. 8 от

Конвенцията по отношение на тях във връзка с личния им живот, негативното стереотипно характеризирание на групата „трябва да достигне определено ниво“ (пак там, § 58). Голямата камера обаче не формулира изрично факторите, които могат да имат значение по този въпрос.

57. Това дело се отнася до ром, живеещ в Турция, който е засегнат от откъси, публикувани в академична книга за ромите в Турция и от определенията на думата „циганин“ в два речника (и трите публикации са частично финансирани от властите). Според него те съдържат език, който отрицателно стереотипизира ромите в Турция като група и по този начин обижда ромската му идентичност. Съдът констатира, че макар жалбоподателят да не е бил лично обект на това, той би могъл да се почувства обиден от изявленията относно етническата група, към която принадлежи, и че в националното производство не е имало спор относно неговата процесуална легитимация в това отношение. Следователно той може да бъде считан за жертва по отношение на оспорваните забележки и следователно публикациите, засягащи идентичността на групата, към която той принадлежи, са засегнали неговия „личен живот“ (пак там, §§ 53 и 60).

58. Пред Голямата камера на Съда проблемът е поставен отново за разрешаване по делото *Perinçek v. Switzerland*. В този случай турски политик е осъден в Швейцария във връзка с публични речи, които изнася там, в които отрича, че масовите убийства на арменци в Османската империя през 1915 г. и през следващите години представляват геноцид. Той се оплаква по чл. 10 от Конвенцията. Голямата камера установява, че изявленията на жалбоподателя засягат правото на арменците да бъде зачитано тяхното и това на техните предци достойнство - включително правото им на зачитане на тяхната идентичност, което е свързано с разбирането, че общността им е претърпяла геноцид. Съдът постановява, че това са права, защитени под частта „личен живот“ на чл. 8 от Конвенцията (вж. *Perinçek v. Switzerland* [GC], № 27510/08, § 227, ЕСПЧ 2015 (извлечения)). В това отношение той отбелязва, че арменската общност отдава огромно значение на въпроса дали трагичните събития от 1915 г. и годините след това трябва да се разглеждат като геноцид и е изключително чувствителна към каквито и да е изявления по този въпрос (пак там, § 252). Не са посочени обаче по-общо видовете фактори, които допринасят за преценката му.

59. В друго дело, *Lewit v. Austria*, австрийски гражданин от еврейски етнически произход, който е един от последните оцелели от концентрационния лагер Маутхаузен, се почувствал засегнат от статия, отпечатана в дясно периодично издание, в която се твърди, че хората, освободени от лагера през 1945 г. се занимавали с грабежи, плячкосване и убийства, наричани са „чума за хората“ („Landplage“) и пак там има положителен коментар по повод прекратяването на наказателното производство, открито по отношение на почти идентична статия, публикувана преди това. Жалбоподателят предявява, заедно с други, иск за вреди срещу собственика на периодичното издание във връзка с втората статия, който иск е отхвърлен въз основа на това, че той не е бил лично засегнат от статията и следователно няма право да започне производство във връзка с нея. Като препраща към *Aksu* (цитирано по-горе, §

58), Камарата на Съда, разглеждаща делото, установява, че последните оцелели от лагера Маутхаузен могат да се разглеждат като „(хетерогенна) социална група“ и че чл. 8 от Конвенцията е приложим тъй като фактите, лежащи в основата на делото, попадат в обхвата на „личния живот“ на жалбоподателя, въпреки че името му не е посочено в нея (вж. *Lewit v. Austria*, № 4782/18, §§ 46-47, 10 октомври 2019 г.).

60. Въпросът се разглежда и по делото *Панайотова и други срещу България*, в което се забелязват силни фактически прилики с настоящото дело. Там етнически роми, живеещи в България, са засегнати от анти-ромска брошура, публикувана от политическата партия на г-н Сидеров, „Атака“, през октомври 2011 г. и безуспешно искат прокуратурата да започне наказателно производство срещу г-н Сидеров във връзка с тази брошура. Те се оплакват, *inter alia* по чл. 8 от Конвенцията от отказа на властите да го направят. При оценката на приложимостта на чл. 8, съставът на Съда, който гледа делото, се позовава изцяло на *Aksu* (цитирано по-горе, § 58) и установява, че с оглед на съдържание и начина, по който е подредена и представена брошурата, тя очевидно се стреми да представи ромите в България като изключително склонни към престъпления и разврат и по този начин да ги заклеймява и опозорява. Тези твърдения са далеч по-силни от разглежданите в *Aksu* (цитирани по-горе) и следователно може да се приеме, че те засягат „личния живот“ на жалбоподателите (вж. *Панайотова и други срещу България* (решение по допустимост) [Комитет], бр. 12509/13, § 56, 7 май 2019 г.).

(β) Принципи, произтичащи от относимите решения на Съда

61. Следователно, при тази ситуация, общото положение, произтичащо от практиката на Съда в тази насока, е изложеното в *Aksu* (цитирано по-горе, § 58): че за да се възприеме като способно да повлияе върху чувството за идентичност на етническа или социална група и върху усещането за самочувствие и самоувереност на членовете на групата до степен, която да задейства прилагането на чл. 8 от Конвенцията, негативното стереотипизиране на групата „трябва да достигне определено ниво“ Това, което произтича от мотивите на Съда в самия *Aksu* и по-късно в *Perinçek and Lewit* (и двете цитирани по-горе), е, че този въпрос може да бъде решен само въз основа на всички обстоятелства по конкретния случай.

62. Изглежда обаче необходимо да се изложат по-ясно видовете съображения, които могат да повлияят при преценката на този въпрос. Те могат да бъдат извлечени от заключенията на Съда по тези дела, въпреки че не са изрично формулирани в тях. Някои насоки могат да бъдат извлечени и от общия подход на Съда за приложимостта на чл. 8 от Конвенцията в случаите, в които се твърди, че нечий „личен живот“ е бил негативно засегнат от изявление или действие. В *Denisov* (цитирано по-горе, §§ 112-14) Голямата камера на Съда постановява, че в такива случаи последиците от изявлението или действието трябва да надвишават „прага на суровост“. Въпреки че конкретният въпрос в *Denisov* (цитирано по-горе) е дали освобождаването от професионална длъжност може да бъде свързано с чл. 8, по-общият извод,

направен там, впоследствие е приложен по дела, повдигащи много различни въпроси. Например по *Hudorovič and Others v. Slovenia* (№ 24816/14 и 25140/14, §§ 115 и 157, 10 март 2020 г.), което се отнася до достъпа до безопасна питейна вода и санитарни условия за членовете на ромското малцинство, Съдът изрично се позова на *Denisov* (цитирано по-горе, § 114) и след това се придържа към него, за да подчертае, че твърдяната невъзможност на държавата да осигури на жалбоподателите достъп до безопасна питейна вода би повдигнала въпрос, свързан с чл. 8, само ако са налице убедителни доказателства, че това бездействие е нарушило основните им права съгласно този член. В *Beizaras and Levickas v. Lithuania* (№ 41288/15, § 117, 14 януари 2020 г.), което се отнася до въпрос, много по-близък до разглеждания тук, Съдът установява, че яростни хомофобски изявления, поместени под снимка, публикувана върху страницата на жалбоподателите във Facebook, достигат достатъчно ниво на сериозност, за да повлияят на техния „личен живот“ и по този начин чл. 8 има отношение към тези изявления. В тази връзка Съдът подчертава, че за да се ангажира чл. 8, нападките срещу дадено лице трябва да имат достатъчно висок праг на сериозност и да бъдат извършени по начин, който да засяга личното упражняване на правото на зачитане на личния живот (пак там., § 109). За разлика от това, по *Vučina v. Croatia* ((решение по допустимост), № 58955/13, §§ 30-31 и 34-51, 24 септември 2019 г.), прилагането на подхода „праг на суровост“ води до заключението, че публикуването на снимка в списание с грешен текст, който определя жалбоподателката като някой друг, не я засяга до такава степен, че да се приложи чл. 8.

63. Въз основа на съдебната практика, обобщена в параграфи 54 до 62 по-горе, Съдът приема, че в случай като настоящия, където твърдението е, че публично изявление за социална или етническа група е повлияло на „личния живот“ на нейните членове по смисъла на чл. 8 от Конвенцията, относимите фактори за вземане на решение дали това наистина е така включват, но не са непременно ограничени до, (а) характеристиките на групата (например нейния размер, степента на хомогенност, нейната специфична уязвимост или история на стигматизация и нейната позиция спрямо обществото като цяло), (б) точното съдържание на негативните изявления по отношение на групата (по-специално степента, до която те могат да припишат негативен стереотип за групата като цяло и специфичното съдържание на този стереотип) и (в) формата и контекста на изявленията, техния обхват (който може да зависи от това къде и как са направени), позицията и статута на техния автор, и степента до която може да се счита, че е засегнат основен аспект на идентичността и достойнството на групата. Не може да се каже, че един от тези фактори неизменно има предимство; нужно е взаимодействието на всички тях, което води до окончателното заключение дали „определеното ниво“, изисквано по *Aksu* (цитирано по-горе, § 58) и „прагът на суровост“, изисквано по *Denisov* (цитирано по-горе, §§ 112-14) са достигнати и дали чл. 8 е съответно приложим. Общият контекст на всеки случай - по-специално социалният и политически климат, който преобладава по времето, когато са направени изявленията, също може да бъде важен фактор.

(γ) Прилагане на тези принципи

64. По това дело, както се потвърждава от съдържанието на многобройните изявления на г-н Сидеров (вж. абзац 11 по-горе), целевата им група са ромите в България. Съдът отдавна е признал неравностойното и уязвимо положение на ромите и необходимостта от тяхната специална защита (вж. *Chapman v. the United Kingdom* [GC], № 27238/95, § 96, ЕСПЧ 2001-I; *D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], № 57325/00, §§ 181-82, ЕСПЧ 2007-IV; *Oršuš and Others v. Croatia* [GC], № 15766/03, §§ 147-48, ЕСПЧ 2010; *Aksu*, цитирано по-горе, §§ 44 и 75; *Horváth and Kiss v. Hungary*, № 11146/11, § 102, 29 януари 2013 г.; *Vona v. Hungary*, № 35943/10, § 67, ЕСПЧ 2013; и *Hirtu and Others v. France*, № 24720/13, § 70, 14 май 2020 г.), и специално подчертава необходимостта от борба с негативните стереотипи за ромите (вж. *Aksu*, цитирано по-горе, § 75 в края).

65. Изявленията на г-н Сидеров, които изглежда умишлено целят да провокират, видимо се стремят да представят ромите в България като изключително склонни към престъпления и поквара (сравни *Панайотова и други*, цитирано по-горе, §§ 8-11 и 56). Изявленията са систематични и се характеризират с изключителна си ожесточеност (виж параграф 11 по-горе: „геноцид, извършен от етническа група цигани“; „цигански терор над българи“; „цигански терор в България“; „геноцид срещу българския етнос в България“; „градове ... просто се гърчат под този жив терор“; „цигански банди, мародери“; „наглост на този демонстративен цигански бандитизъм“, „гигантски геноцид на българската нация“ и т.н.). Въпреки че някои от изявленията се отнасят до конкретни случаи, общата насока на посланието на г-н Сидеров, предадено директно и многократно повтаряно, по същество е, че ромите са неморални социални паразити, които злоупотребяват с правата си, живеят на гърба на българското мнозинство, подлагат това мнозинство на системно насилие и извършват безпрепятствено престъпления и имат за цел да завладеят страната. Несъмнено това е крайно негативно стереотипизиране, което има за цел да очерни ромите в България и да предизвика предразсъдъци и омраза към тях.

66. С оглед на многото комуникационни канали, използвани от г-н Сидеров - телевизионни и радио програми, публични изказвания и книга - и честото повтаряне на основното му послание (както е посочено по-горе) - особено в навечерието на парламентарните избори през юни 2005 г. - може да се приеме, че изявленията му достигат до широка аудитория.

67. Когато прави повечето от въпросните изявления по настоящото дело, г-н Сидеров е добре позната фигура в българското общество, председател на тогава изгряваща политическа партия, който малко след тези изявления, става втори на президентските избори (вж. параграф 5 по-горе). Освен това яростната му антиромска позиция изглежда съставлявала основен компонент на политическото послание на неговата партия (вж. параграфи 36 и 37 по-горе; вж. също фактическите заключения в *Панайотова и други*, цитирано по-горе, §§ 8-11). Всъщност жалбоподателите предявяват искове си срещу г-н Сидеров точно по времето, когато политическата му кариера е във възход (вж.

параграфи 4-5 и 8 по-горе) и когато тези негови изказвания придобиват все повече известност. Фактът, че жалбоподателите правят това съвместно с много други хора, при тези обстоятелства не е съществено съображение (сравни *Lewit*, цитирано по-горе, § 18).

68. С оглед на всички тези фактори, които в случая сочат в една и съща посока и се подсилват взаимно, Съдът приема, че изявленията, направени от г-н Сидеров и оспорвани от жалбоподателите, могат да окажат достатъчно въздействие върху чувството за идентичност на ромите в България и върху усещането за самочувствие и самоувереност на отделните роми и са достигнали „определеното ниво“ (вж. *Aksu*, цитирано по-горе, § 58) или „прага на суровост“ (вж. *Denisov*, цитирано по-горе, § § 112-14) и по този начин засягат „личния живот“ на жалбоподателите. Следователно чл. 8 от Конвенцията е приложим.

(ii) *Приложимост на чл. 14 от Конвенцията*

69. Чл. 14 от Конвенцията не съществува самостоятелно и се прилага, само ако разглежданите факти попадат в обхвата на една или повече от съществените разпоредби на Конвенцията или нейните протоколи (вж., наред с много други източници, *Konstantin Markin v. Russia*[GC], № 30078/06, § 124, ЕСПЧ 2012 (извлечения)). Тъй като, както е установено по-горе, фактите по настоящото дело попадат в обхвата на чл. 8 от Конвенцията, чл. 14 е приложим и поради това жалбата също ще бъде разгледана в неговата светлина.

3. Изчерпване на вътрешноправните средства за защита

(а) Аргументи на страните

70. Правителството твърди, че като са решили да заведат производство пред гражданските съдилища, а не пред КЗД, жалбоподателите не са изчерпали наличните вътрешноправни средства за защита. Предвид естеството на обезщетението, което те търсят по отношение на г-н Сидеров, производството пред КЗД би било по-подходящо. Прекият иск пред гражданските съдилища е по-подходящ, ако пострадалите твърдят, че лично са претърпели вреди в резултат на тормоз или подбуждане към дискриминация, което не е така в случая на жалбоподателите. Производството пред КЗД също би било по-бързо и по-ефективно и би могло да доведе до санкции срещу г-н Сидеров. Жалбоподателите не обясняват предпочитанията си за гражданското производство. Нещо повече, те изчакват доста време след оспорваните изявления, преди да инициират производството.

71. Жалбоподателите твърдят, че легитимно са избрали един от алтернативните начини за обезщетение съгласно Закона от 2003 г. Нищо не предполага, че производството пред КЗД би било по-ефективно.

(b) Преценката на Съда

72. Общите принципи относно изискването за изчерпване на вътрешноправните средства за защита са обобщени в *Vučković and Others v.*

Serbia ((предварително възражение) [GC], № 17153/11 и 29 други, §§ 69-77, 25 март 2014 г.). По отношение на ситуации, при които са налице различни начини за обезщетение, Съдът отново подчертава, че от жалбоподател, който се е възползвал от средство за защита, което е очевидно ефективно и достатъчно, не може да се изисква да изпробва и другите средства на защита, които са на разположение и със същата вероятност за успех (вж. *Aquilina v. Malta* [GC], № 25642/94, § 39, ЕСПЧ 1999-III). Когато се използва дадено средство за защита, не се изисква използване на друго средство за защита, което има по същество същата цел (вж. *Micallef v. Malta* [GC], № 17056/06, § 58, ЕСПЧ 2009).

73. Законът от 2003 г. предвижда два възможни начина за удовлетворение по отношение на дискриминацията и тормоза, за които се твърди, че са извършени от частни лица: (а) производство пред специална комисия (евентуално последвано от съдебен контрол на решението на комисията пред административните съдилища и от производство за вреди пред граждански съдилища), или (б) производство, заведено директно пред гражданските съдилища - пътят, който жалбоподателите избират. Не може да се каже, че първият начин би предоставил някакви ясни предимства по отношение на наличните възможни средства за защита. Жалбоподателите искат да получат официално заключение, че изявленията на г-н Сидеров представляват тормоз и подбуждане към дискриминация, разпореждане той да спре да прави такива изявления и възстановяване на първоначалното положение чрез извинение (вж. параграф 10 по-горе). Те могат да постигнат това чрез всяка от процедурите. Специалната комисия може да установи нарушение на Закона от 2003 г. и да разпреди да се прекрати нарушението и да се възстанови първоначалното положение, но това може да се осъществи и чрез гражданските съдилища (вж. параграфи 31 и 33 по-горе). Всъщност, наскоро общото събрание на гражданските отделения на Върховния касационен съд и на всички съдии на Върховния административен съд изрично отбелязваха, че двете процедури са алтернативи, между които заинтересованите лица имат право на свободен избор (вж. параграф 34 по-горе).

74. Също така не може да се каже, в ситуацията при предявяване на иска от жалбоподателите срещу г-н Сидеров, че алтернативното средство за защита - производство пред специалната комисия - би имало по-големи шансове за успех. Вярно е, както се потвърждава от цитираната в параграфи 25 до 25 съдебна практика, че подобни производства изглежда са донесли до този момент по-голям успех на онези, които се оплакват от расов тормоз при общи изказвания, които заклеймяват тяхната етническа група. Но окончателните решения по тези дела датират от 2009, 2010 и 2016 г., докато жалбоподателите завеждат процесното производство преди това, през януари 2006 г. По това време Законът от 2003 г. е в сила от малко повече от две години (вж. параграф 21 по-горе) и очевидно нищо не предполага, че единият от двата алтернативни варианта за правна защита би предложил по-добри перспективи за успех от другия.

75. Не е очевидно също, че производството пред специалната комисия би могло да предостави на жалбоподателите по-бързо удовлетворение от производството пред гражданските съдилища. В това отношение не трябва да

се пренебрегва фактът, че решенията на комисията не са окончателни, и подлежат и на съдебен контрол (вж. параграф 31 в края по-горе).

76. В обобщение, жалбоподателите не могат да бъдат упрекувани, че не са опитали да използват средство за защита, което би било насочено по същество към същия резултат като това, което вече са използвали и което, в ситуацията когато те са били изправени пред избор между двете, не изглежда да предлага по-добра перспектива за удовлетворение (вж., *mutatis mutandis*, *A. v. France*, 23 ноември 1993 г., § 32, Серия А № 277-В; *atridis v. Greece* [GC], № 31107/96, § 47, ЕСПЧ 1999-II; *Guberina v. Croatia*, № 23682/13, § 50, 22 март 2016 г.; и *Lewit*, цитирано по-горе, §§ 72-73).

77. Поради това възражението на Правителството следва да бъде отхвърлено.

4. Дали жалбата е отчасти явно необоснована

(а) Аргументи на страните

78. Правителството твърди, че някои от изявленията на г-н Сидеров не са допуснати до протокола на националното производство и в резултат не са част от материала, разгледан от българските съдилища (вж. бележки под линия 2, 3 и 4 и параграф 12 по-горе). Искането на жалбоподателите за коригиране на протокола от производството е отказано, тъй като, *inter alia*, е подадено със закъснение. Интервюто на г-н Сидеров за Дарик радио е включено в доказателствата, представени по време на националното производство единствено чрез свидетелски показания (тоест слушател е описал интервюто), а не чрез аудио запис, чиято автентичност може да бъде проверена. Следователно жалбата, доколкото се отнася до всички тези изявления, е явно необоснована. Доколкото се отнася до откъси от книгата „Българофобия“ (виж абзац 11 в края по-горе), жалбата също е явно необоснована, тъй като жалбоподателите не представят копие от цялата книга, а само избрани откъси от нея, както във националното производство, така и в производството пред Съда. Тези откъси не могат да бъдат надлежно оценени извън техния подходящ контекст, който е в рамките на книгата като цяло.

79. Жалбоподателите отбелязват, че Правителството не оспорва реалността на онези изявленията на г-н Сидеров, които официално не са включени в протокола от националното производство срещу него. Те също така посочват, че отказът на СРС да включи тези изявления в протокола се основава единствено на показанията на служителя, който съставя протокола от съдебното заседание. Интервюто на г-н Сидеров за Дарик радио е надлежно включено в протокола от националното производство срещу него. Що се отнася до книгата „Българофобия“, тя е доста обемна (обхващаща общо 454 страници) и се състои от колекция от статии на г-н Сидеров, повечето от които не са свързани с проблемите, отнасящи се до конкретния случай. Съответните откъси от книгата са включени в протокола от националното производство срещу г-н Сидеров и са взети предвид от националните съдилища, както се вижда от директното позоваване на книгата в решението на Софийски градски

съд. Следователно всички тези изявления не са били изключени от разглеждане в настоящия случай.

(b) Преценката на Съда

80. Както вече бе отбелязано, жалбата на жалбоподателите не касае изявленията на г-н Сидеров като такива, а по-скоро отказа на българските съдилища да удовлетворят исканията на жалбоподателите във връзка с тях. Нищо в мотивите, които тези съдилища предоставят за да отхвърлят исковата молба на жалбоподателите, не предполага, че са го направили поради липсата в официалния протокол на тези фрази, които не са отбелязани от служителя, водещ протокола от съдебното заседание, на което съдът е чул аудио запис на изявленията на г-н Сидеров (вж. параграф 12 по-горе). Наистина, тези фрази не изглежда съществено да са променили или добавили към общия уклон на неговите изказвания (вж. параграф 11 и бележки под линия 2, 3 и 4 по-горе). По-скоро причините, които съдилищата дават за отхвърляне на исковата молба на жалбоподателите, са свързани с цялостната оценка на езика, използван от г-н Сидеров в тези негови изявления, които са предмет на делото, и въздействието на този език върху жалбоподателите (вж. параграфи 13 и 15 по-горе). Освен това Софийски градски съд изглежда основава своето решение на всички изявления, направени от г-н Сидеров, посочени в исковата молба на жалбоподателите, а не само на тези, включени в протокола от съдебното заседание от 21 ноември 2006 г. (вж. параграф 15 по-горе).

81. Мотивите в решението на Софийски градски съд също показват, че той взима предвид интервюто на г-н Сидеров пред Дарик радио (вж. параграф 15 по-горе).

82. Що се отнася до книгата „Българофобия“ (вж. параграф 11 в края по-горе), няма нищо, което да предполага, че фактът, че цялата книга не е представена в българските съдилища им е попречил да преценят правилно откъсите, във връзка с които се оплакват жалбоподателите.

83. Следователно жалбата не може да бъде отхвърлена като явно необоснована на основание аргументите на Правителството.

5. Заключение относно допустимостта на жалбата

84. Вече бе установено, че жалбата не е недопустима, тъй като жалбоподателите не могат да бъдат считани за жертви, или поради твърдяната несъвместимост *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията, или поради липса на изчерпване от страна на жалбоподателите на вътрешноправните средства за защита, или поради това, че тя е отчасти явно необоснована. Не може да се каже също, че жалбата е явно необоснована като цяло или недопустима на други основания. Следователно тя трябва да бъде обявена за допустима.

В. По същество*1. Аргументи на страните***(а) Жалбоподателите**

85. Според жалбоподателите българските съдилища не са оценили правилно изявленията на г-н Сидеров. Изявленията очевидно се свеждат до расистка реч на омразата: те описват ромите с унижителни изрази; приписват им изключителна жестокост; представят ги като участници в екстремни и насилствени форми на дискриминация спрямо българите, като социални паразити и като демографска заплаха за България; твърди се, че те са особено склонни към престъпления; и се призова за действие от страна на българите за съпротива и борба против техния „терор“. Такъв език не може да бъде представен като част от дебат, провеждан в обществен интерес в едно демократично общество, и не заслужава почти никаква подкрепа; по-скоро заслужава да бъде санкциониран. С оглед на разпространената дискриминация срещу ромите в България, която е тясно свързана с преобладаващите стереотипи за тях, изявленията на г-н Сидеров, които се стремят да засилят тези стереотипи, дълбоко засягат ромската общност и жалбоподателите като нейни членове. Фактът, че жалбоподателите са журналисти, означава, че те са били изправени пред тези изявления за дълъг период от време. Други фактори, които трябва да бъдат взети под внимание, са известността на г-н Сидеров и лесният му достъп до медиите и други платформи за изразяване и фактът, че поради начина, по който са направени, неговите изявления достигат до много широка аудитория. И накрая, трябва да се има предвид, че жалбоподателите не са настояли да му бъде търсена наказателна отговорност, а просто са поискали удовлетворение под формата на установяване на нарушението и разпореждане за въздържане от бъдещи нарушения по гражданскоправен ред.

(б) Правителството

86. Правителството посочва, че е наясно със сериозния характер и последиците от дискриминацията, основана на етнос, особено когато е насочена срещу уязвими малцинства. То посочва, че интеграцията на ромите в България е проблем, който непрекъснато предизвиква обществен дебат в страната през последните десетилетия. Пзовава се на различни трудности и инициативи, предприети в това отношение, и изтъква, че изказванията на г-н Сидеров трябва да се разглеждат на този фон. Освен това, две от неговите изявления са направени в отговор на конкретни събития. Според Правителството изявленията на г-н Сидеров не представляват реч на омразата: те нито призовават, нито оправдават насилието, омразата или нетърпимостта, нито биха имали капацитета да го направят. По-скоро представляват критика към властите, че не правят необходимото за да се справят с престъпността и изкуствено отделят малцинствата в обществото и ги изолират. Това особено проличава в речта на г-н Сидеров пред Народното събрание. Трябва да се признае също така, че г-н Сидеров прибегва до преувеличени изразни средства, за да привлече внимание, и че чл. 10 от Конвенцията защитава дори идеи, които

могат да обидят, шокират или обезпокоят. Той говори по въпроси от обществен интерес в качеството си на журналист и политик, което означава, че няма много възможност за ограничаване на правото му на свобода на изразяване. Както се вижда от мотивите им, българските съдилища надлежно са балансирани между това право и необходимостта от защита на личния живот на жалбоподателите. Също така трябва да се има предвид, че изявленията на г-н Сидеров не са направени в напрегната социална или политическа атмосфера и, както отбелязва Софийски градски съд, не биха могли да доведат до вредни последици. В тази връзка е показателно, че от появата си на политическата сцена в средата на 2000-те години неговата политическа партия „Атака“ непрекъснато губи подкрепата на електората. Това показва, че изявленията на г-н Сидеров не са повлияли сериозно българското общество. Нито има доказателства, че те са засегнали жалбоподателите или ромите в България като цяло.

2. Преценката на Съда

87. Установено е, че чл. 8 от Конвенцията предвижда позитивни задължения и тези задължения могат да изискват приемане на мерки, които да осигурят „зачитане на ... личния живот“, дори в сферата на отношенията на лица помежду им (вж., наред с други източници, *X and Y v. the Netherlands*, § 23; *Von Hannover* (№ 2), § 98; и *Aksu*, § 59, всички цитирани по-горе).

88. В *Aksu* (цитирано по-горе, §§ 61 и 81), Съдът приема, във връзка с публични изявления, за които се твърди, че създават негативен стереотип на малцинствена етническа група (роми в Турция), че тъй като тези изявления могат да се разглеждат като засягащи „личния живот“ на отделните членове на групата, съществува положително задължение да им се предостави право на защита по отношение на тези изявления.

89. При изпълнението на това задължение националните власти обаче трябва да вземат предвид и правата на автора на изявленията съгласно чл. 10 от Конвенцията. Следователно, в такива случаи основният въпрос се свежда до това дали властите са установили точния баланс между правото на пострадалата страна на зачитане на нейния „личен живот“ и правото на свобода на изразяване на автора на изявленията. Общите принципи, уреждащи анализа на това положение, са изложени в *Aksu* (цитирано по-горе, §§ 62-68; вж. също *Perinçek*, цитирано по-горе, §§ 198-99 и 228). Не е необходимо да бъдат повтаряни изцяло тук, освен да се подчертае, че ключовото съображение е относителната тежест, която трябва да се приписва на тези две права - които по принцип имат право на еднакво зачитане - в конкретните обстоятелства на всеки случай, и че това определя сравнителното значение на конкретните аспекти на двете права, които са заложили във въпросния случай, и необходимостта да се ограничи (или, в зависимост от случая, да се защити) всяко от тях. Националните власти имат свобода на преценка при извършването на тази оценка, но тяхното заключение може да бъде прието от Съда само ако те са извършили балансирането в съответствие с критериите, установени в практиката му.

90. Съгласно тази практика, изразяването по въпроси от обществен интерес по принцип е силно защитено съгласно чл. 10 от Конвенцията, докато изразяването, което насърчава или оправдава насилието, омразата, ксенофобията или друга форма на нетърпимост, обикновено не може да търси защита (вж. *Perinçek*, цитирано по-горе, § 230, с допълнителни препратки). Съдът също така признава жизненоважната роля на медиите в демократичното общество (вж. *Fressoz and Roire v. France* [GC], № 29183/95, § 52, ЕСПЧ 1999-I; *Stoll v. Switzerland* [GC], № 69698/01, § 102, ЕСПЧ 2007-V; и *Pentikäinen v. Finland* [GC], № 11882/10, § 91, ЕСПЧ 2015 г.) и постоянно подчертава значението на свободата на изразяване за народните представители (вж. *Karácsony and Others v. Hungary* [GC], № 42461/13 и 44357/13, § 137, 17 май 2016 г., с допълнителни препратки). В същото време той приема, че може да бъде оправдано да се налагат дори сериозни наказателноправни санкции срещу журналисти или политици в случаи на реч на омраза или подбуждане към насилие (вж. *Cumpănă and Mazăre v. Romania* [GC], № 33348/96, § 115, ЕСПЧ 2004-XI; *Otegi Mondragon v. Spain*, № 2034/07, § 59, ЕСПЧ 2011; и по-специално *Atamanchuk v. Russia*, № 4493/11, §§ 67 и 70, 11 Февруари 2020 г.) и постановява, че дори изявленията, направени от народни представители, не заслужават почти никаква защита, ако тяхното съдържание е в противоречие с демократичните ценности на системата на Конвенцията, тъй като упражняването на свободата на изразяване, дори в парламента, носи със себе си „задълженията и отговорностите“, посочени в чл. 10 § 2 (вж. *Pastörs v. German*, № 55225/14, § 47, 3 октомври 2019 г.).

91. Тъй като изявленията, във връзка с които жалбоподателите търсят защита, са (както е видно от самите изрази, използвани в тях) *prima facie* с намерение да дискриминират ромите, в настоящия случай този анализ също трябва да бъде допълнен от задълженията, произтичащи от чл. 14 от Конвенцията - по-специално задължението за борба с расовата дискриминация, което включва дискриминация, свързана с нечий етнически произход (за разлика от *Aksu*, цитирано по-горе, §§ 43-45).

92. Съдът не трябва да се произнесе дали оспорените изявления представляват „тормоз“ или „подбуждане към дискриминация, преследване и расова сегрегация“ по смисъла на чл. 5 от Закона от 2003 г. и параграф 1 (1) от допълнителните разпоредби на Закона от 2003 г. (виж параграфи 22 и 23 по-горе). Следва националните власти - особено съдилищата - да тълкуват и прилагат националното законодателство. Задачата на Съда е ограничена до преразглеждане на техните решения в светлината на изискванията на Конвенцията.

93. В този случай, за разлика от *Aksu* (цитирано по-горе, §§ 69-72 и 82-87), не може да се каже, че българските съдилища са оценили по подходящ начин значението на изявленията на г-н Сидеров. Въпреки че съдилищата признават силата на изявленията, те омаловажават способността им да заклеймяват ромите в България като група и да предизвикват омраза и предразсъдъци срещу тях и очевидно ги възприемат като част от легитимен дебат по въпроси от обществен интерес (вж. параграфи 13 и 15 по-горе). Този извод обаче пренебрегва въпроса, че макар изразяването на мнение да би могло да засяга

въпрос от обществен интерес - като отношенията между етническите групи в дадена държава - то може в същото време да насърчава или оправдава омразата и нетърпимостта към някои от тези групи, и по този начин да не се ползва от никаква или от много малка закрила съгласно чл. 10 от Конвенцията (вж. например *Pavel Ivanov v. Russia* (dec.), № 35222/04, 20 февруари 2007 г., свързани с изявления относно на евреите в Русия, и *Balsytė-Lideikienė v. Lithuania*, № 72596/01, § 79, 4 ноември 2008 г., свързан с изявления относно евреите и поляците в Литва). С оглед на езика, използван от г-н Сидеров, и общата насока на неговото послание (вж. параграфи 11 и 65 по-горе), неговите изявления отиват отвъд легитимния дебат за етническите отношения и престъпността в България, дори ако може да се приеме, че те включват елемент на преувеличение, предвидено да привлече вниманието. Както вече беше отбелязано, те се свеждат до крайно негативна стереотипна оценка, целяща да очерни ромите в тази страна и да предизвика предразсъдъци и омраза към тях (вж. параграф 65 в края по-горе).

94. Начинът, по който българските съдилища са оценили смисъла на изявленията на г-н Сидеров, се отразява върху начина, по който извършват баланса между правото му на свобода на изразяване и правото на жалбоподателите на зачитане на личния им живот. Въпреки че признават напрежението между тези две права, не може да се каже, че съдилищата са преценили правилно тяхното относително значение при тези обстоятелства. Съгласно постоянната практика на Съда, общи изявления, атакуващи или хвърлящи негативна светлина върху цели етнически, религиозни или други групи не се ползват от никаква или от много ограничена закрила по чл. 10 от Конвенцията, разгледан в светлината на чл. 17 (вж. *Seurot v. France* (решение по допустимост), № 57383/00, 18 май 2004 г.; *Soulas and Others v. France*, № 15948/03, §§ 40 и 43-44, 10 юли 2008 г.; и *Le Pen v. France* (решение по допустимост), № 18788/09, 20 април 2010 г., отнасящо се до обобщени отрицателни изявления относно неевропейски и по-специално мюсюлмански имигранти във Франция; *Norwood v. the United Kingdom* (решение по допустимост), № 23131/03, ЕСПЧ 2004-XI, отнасящо се до изявления, свързващи всички мюсюлмани в Обединеното кралство с терористичните актове в Съединените американски щати на 11 септември 2001 г.; *W.P. and Others v. Poland* (решение по допустимост), № 42264/98, ЕСПЧ 2004-VII, и *Pavel Ivanov*, цитирано по-горе, отнасящо се до яростни антисемитски изявления; *Balsytė-Lideikienė*, цитирано по-горе, § 79, отнасящо до обвинения, че евреи и поляци в Литва са извършили военни престъпления и геноцид срещу литовското мнозинство; и *Féret v. Belgium*, № 15615/07, § 71, 16 юли 2009 г., отнасящо се до изявления, изобразяващи неевропейските имигрантски общности в Белгия като криминално настроени). Това е напълно в съответствие с изискването, произтичащо от чл. 14 от Конвенцията за борба с расовата дискриминация. Фактът, че авторът на изявленията е политик или говори в качеството си на народен представител, не променя това (вж. *Féret*, цитирано по-горе, § 77). Като всъщност приписват значителна тежест на правото на г-н Сидеров на свобода на изразяване във връзка с изявленията, оспорени от жалбоподателите, и като омаловажава въздействието на тези изявления върху

жалбоподателите, които са етнически роми, живеещи в България (страната, в която г-н Сидеров прави тези изявления), българските съдилища не извършват необходимото балансиране в съответствие с критериите, заложили в практиката на Съда.

95. С отказа си да предоставят на жалбоподателите защита по отношение на дискриминационните изявления на г-н Сидеров, националните власти не са изпълнили своето позитивно задължение да реагират адекватно на дискриминационно отношение спрямо етническия произход на жалбоподателите и да осигурят зачитане на „личния живот“ на жалбоподателите. Следователно е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията във връзка с чл. 14.

II. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 6 § 1 И ЧЛ. 14 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

96. Жалбоподателите се оплакват по чл. 6 § 1 и чл. 14 от Конвенцията, че като отхвърля иска им срещу г-н Сидеров и разглежда неговите твърдения като „факт“, Софийският районен съд, чието решение е потвърдено при обжалване, всъщност легитимира расистките възгледи на г-н Сидеров, демонстрира расови пристрастия, отказва на жалбоподателите справедлив процес и ги дискриминира.

97. Страните не излагат становища във връзка с това оплакване.

98. Съдът – при разглеждане на оплакванията по чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията - вече анализира мотивите на българските съдилища за отхвърляне на иска на жалбоподателите срещу г-н Сидеров. Следователно настоящото оплакване, което също се отнася до тези мотиви, не изисква отделно разглеждане (вж. *mutatis mutandis*, *Tautkus v. Lithuania*, № 29474/09, § 62, 27 ноември 2012 г.).

III. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛ. 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

99. Чл. 41 от Конвенцията гласи:

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високо Договаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.“

A. Обезщетение за вреди

100. Жалбоподателите претендират по 6 000 евро (EUR) за всеки от тях за неимуществени вреди, които се твърдят, че са претърпели в резултат на отказа на българските съдилища да им предоставят защита във връзка с многократните публични хули от страна на г-н Сидеров по отношение на ромската им етническа идентичност.

101. Правителството твърди, че това искане е недопустимо поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита, тъй като жалбоподателите не са поискали обезщетение по време на националното

производство. Претенцията също е неоснователна, тъй като няма доказателства, че жалбоподателите са претърпели каквато и да е дискриминация в резултат на изявленията на г-н Сидеров, които са предмет на настоящото дело.

102. Съгласно практиката на Съда, правилото, че вътрешноправните средства за защита трябва да бъдат изчерпани, не се прилага за искания за справедливо обезщетение, подадени по чл. 41 (предишен чл. 50) от Конвенцията (вж. *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* (чл. 50), 10 март 1972 г., § 15, серия А № 14; *Salah v. the Netherlands*, № 8196/02, § 67, ЕСПЧ 2006-IX (извлечения); и *Димитрови срещу България* (справедливо обезщетение), № 12655/09, § 16, 21 юли 2016 г.) Следователно самият факт, че жалбоподател не е поискал обезщетение на национално ниво, не представлява пречка за неговата претенция за справедливо обезщетение от Съда (вж. *KIPS DOO and Drekalović v. Montenegro*, № 28766/06, § 144, 26 юни 2018 г.).

103. Въпреки това, с оглед обстоятелствата по делото, констатацията за нарушение на чл. 8 от Конвенцията във връзка с чл. 14 от Конвенцията, може да се разглежда като достатъчно справедливо обезщетение по отношение на всякакви неимуществени вреди, претърпени от жалбоподателите в резултат на отхвърлянето на иска им срещу г-н Сидеров.

В. Разходи и разноски

104. Жалбоподателите претендират възстановяване на разходите от 5100 евро, които (те твърдят), че са направили за правни услуги за общо петдесет и един часа работа по националното производство срещу г-н Сидеров и по производството пред Съда, при почасова ставка от 100 евро. Те твърдят, че техните представители - двама адвокати, работещи за Български хелзински комитет и председателят на комитета - са работили двадесет и два часа по националното производство и двадесет и девет часа по производството пред Съда. Жалбоподателите искат това възнаграждение да бъде директно изплатено на Български хелзински комитет. В подкрепа на претенцията си те представят договори за правни услуги между всеки от тях и Български хелзински комитет. Тези договори, сключени на 3 септември 2012 г., се отнасят единствено до производството пред Съда.

105. Правителството посочва, че искането, свързано с националното производство, не е подкрепено с никакви документи, тъй като договора между жалбоподателите и Българския хелзински комитет обхваща само производството пред Съда. Освен това то твърди, че почасовата ставка е прекомерна и че делото не изисква толкова работа, колкото се твърди, предвид факта, че има относително прост характер.

106. Съгласно съдебната практика на Съда, жалбоподателите имат право на възстановяване на разходи и разноски само доколкото е доказано, че те са били действително и необходимо направени и са в разумен размер (вж. наред с много други източници, *Merabishvili v. Georgia* [GC], № 72508/13, § 370, 28 ноември 2017 г.).

107. В този случай искът, свързан с хонорарите за правни услуги, за които се твърди, че са направени от жалбоподателите по националното производство срещу г-н Сидеров, не е подкрепен с никакви документи. Следователно няма основание да се установи, че тези разходи действително са направени от тях. Тази претенция съответно се отхвърля.

108. Що се отнася до разходите за правни услуги, направени във връзка с производството пред Съда, основният спор е дали те са в разумен размер. Съдът не е обвързан от национални ставки или стандарти в тази преценка (вж. *Димитров и други срещу България*, № 77938/11, § 190, 1 юли 2014 г., с допълнителни препратки). Съдът отбелязва, че почасовата ставка, начислена от представителите на жалбоподателите за тяхната работа, е същата като тази, начислена по отношение на две сравнително скорошни дела срещу България (вж. *Мюмюн срещу България*, № 67258/13, § 83, 3 ноември 2015 г., и *Томов и Николова срещу България*, № 50506/09, § 66, 21 юли 2016 г.). Следователно може да се разглежда като разумна. Предвид относително високата сложност на въпросите, повдигнати по делото, както и обширността и съдържанието на становището, направено от името на жалбоподателите, количеството претендирани часове също може да се счита за разумно. Следователно на жалбоподателите се присъждат 2900 евро, плюс всички данъци, които могат да им бъдат начислени. По тяхно искане тази сума следва да бъде преведена директно по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет.

С. Лихва за забава

109. Съдът смята за уместно лихвата за забава да бъде обвързана с пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, към която се добавят три процентни пункта.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Обявява* жалбата по чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията за допустима;
2. *Приема*, че е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията във връзка с чл. 14 от Конвенцията;
3. *Приема*, че не е необходимо да се разглежда допустимостта или основателността на жалбата по чл. 6 § 1 и чл. 14 от Конвенцията;
4. *Приема*, че констатацията за нарушение на чл. 8 от Конвенцията, във връзка с чл. 14 от Конвенцията, представлява достатъчно справедливо обезщетение за всякакви неимуществени вреди, претърпени от жалбоподателите;
5. *Приема*,
 - (а) че държавата-ответник следва да заплати на жалбоподателите по отношение на разноските в срок от три месеца от датата, на която

решението става окончателно в съответствие с чл. 44 § 2 от Конвенцията, 2 900 евро (две хиляди и деветстотин евро), плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени на жалбоподателите, конвертирани във валутата на държавата-ответник по курса, приложим към датата на плащането, които да бъдат преведени директно по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет;

(b) че от изтичането на гореспоменатия тримесечен срок до плащането се дължи проста лихва върху горепосочените суми в размер, равен на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка за срока на забава, към която се добавят три процентни пункта;

6. *Отхвърля* останалата част от иска на жалбоподателите за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и оповестено писмено на 16 февруари 2021 г. в съответствие с правило 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Илзе Фрайвирт

заместник-секретар

Тим Айке

председател